

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL KONUT TİPOLOJİ VE
BİLEŞENLERİNİN SÜREKLİLİĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Mehmet Erman ARSLAN**

İstanbul, 2012

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL KONUT TİPOLOJİ VE
BİLEŞENLERİNİN SÜREKLİLİĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Mehmet Erman ARSLAN

Öğrenci No:

090807011

Danışman:

Prof. Dr. Şengül ÖYMEN GÜR

İstanbul, 2012

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘Türkiye’deki Geleneksel Konut Tipoloji Ve Bileşenlerinin Sürekliliği’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/09/2012

Aday: Mehmet Erman ARSLAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI SONUÇ TUTANAĞI

Beykent Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Aşağıda tez adı belirtilen yüksek lisans öğrencisi 090807011 no'lu MEHMET ERMAN ARSLAN'ın 5.10.2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı¹ sonucunda 30 dakika süreyle sunduğu ve savunduğu tezi hakkında² oybirliğiyle/oyçokluğuyla; Kabul/Red/Düzeltilme(..... ay içinde) kararı verilmiştir.

Bilgilerinize saygılarımızla arz ederiz.

Anabilim Dalı : MİMARLIK
Programı : MİMARLIK
Tez Başlığı³ : TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL KONUT
TİPOLJİ VE BİLEŞENLERİNİN SÜREKLİLİĞİ

Tez Sınav Jürisi

Öğretim Üyesi

İmza

Danışman

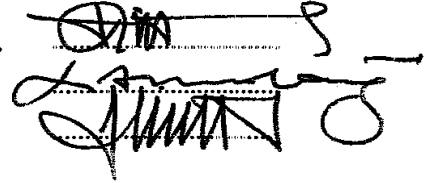
: PROF. DR. ŞENİAL ÖYMEN GÜR

Üye

: YRD. DOÇ. DR. LEVENT ARIDAĞ

Üye

: YRD. DOÇ. DR. FITNAT CİMŞİT

¹ Jüri üyeleri söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alır. Belirlenen günde yapılamayan jüri toplantısı, katılanların hazırladığı bir tutanakla enstitü yönetimine bildirilir. Bu durumda jüri en geç onbeş gün içinde toplanarak adayı tez savunma sınavına alır. Tez savunma sınav süresi en az 45 dakikadır. Yüksek lisans tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-yanıt bölümlerinden oluşur ve dinleyiciye açıktır. (Beykent Lisansüstü eğitim ve Öğretim Yönetmeliği-Madde30-3)

² Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri, tez hakkında "kabul", "düzeltilme" veya "red" kararı verir. Jüri başkanı; jüri üyelerince imzalanmış sınav tutanağını, tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitü yönetimine teslim eder. Tezi başarısız bulunan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak ve yönetmelikte belirtilen usullere uygun olarak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sınavında da tezi kabul edilmeyen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir. (Beykent Lisansüstü eğitim ve Öğretim Yönetmeliği-Madde30-4)

³ Heride doğabilecek aksaklıkların engellenmesi için tezin başlığının yazılması gerekmektedir:

TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL KONUT TİPOLOJİ VE BİLEŞENLERİNİN SÜREKLİLİĞİ

Tezi Hazırlayan: Mehmet Erman ARSLAN

ÖZET

Modernleşme ve küreselleşmenin kültürlerin birçok alanını etkileyerek değiştirdiği ve zengin dünya kültürlerini tek biçimli hale getirdiği şeklinde söylemler mevcuttur. Ancak geleneklerin zaman içinde sürekli evrim geçirerek ama özgün yapılarını koruyarak değiştiği birçok düşünür tarafından ileri sürülmüştür. Bu tez geleneksel konutlarımızın örneğinde geleneklerin yok olup olmadığını eğer sürüyorsa ne gibi biçimler alarak örtük bir biçimde sürdüğünü göstererek kanıtlamak amacıyla ele alınmıştır. Çalışma göstermektedir ki Edward Said'in ve Seyyid Hüseyin Nasr'ın tezleri bu çalışma kapsamında doğrulanmaktadır.

Yaşam örüntülerinin ve ortamlarının modern yaşamda değişmesi sonucunda konut tipolojilerinin çok azının yaşatılabildiği görülmekle birlikte, geleneksel konutlarımızda her zaman çok önemli olmuş, sofa, hayat, vb. konut bölümleriyle sağlanan mahremiyet ve kişisel alan kavramlarının ülkemizde yaygın olarak benimsenmiş modern konut tiplerinde iç/dış kullanıcı ayrımıyla sürdüğü görülmektedir. Yeni konutlarda gece/gündüz ve kirli/temiz ayrımlarının mevcudiyetiyle geleneksel değerlerin korunup sürdürüldüğü çok belirgin olarak saptanmaktadır. Bir başka deyişle, ülkemiz kullanıcısının benimsediği konut tipi girişten perdelenmiş olarak çözülen gece hollerinin bir konut planında özerk olarak bulunmasıdır. Ek olarak, eskiden ön sofa veya hayat denen mekânlarda çözüldüğü için konuğa ayrılan mekânları tedirgin etmeyen mutfakların modern dönemlerde aynı özelliği koruduğu, yine dışla en kolay bağlanan mekân olduğu incelemelerde ortaya çıkmıştır.

Modern görünümlü ve planlı yeni konutlarda seri üretime teslim olmuş bina öğeleri dışında ki bunlar arasında kapılar, pencereler, döşemeler, tavanlar sayılabilir, neredeyse tüm bina bileşenleri, öğeleri ve mekân örgütlenme ilkeleri biçim değiştirerek varlıklarını korumaktadır. Eski yüklerimizin yerini anlamı aynı kalmak üzere gömme dolaplar, gerek oturma gerek yatmaya hizmet eden Osmanlı sedirlerinin yerini çekyatlar, pencere kepenklerinin yerini jaluzi, screen vb elemanların aldığı, eski gusülhanelerin yerine ebeveyn yatak odalarından kullanılan banyoların aldığı, göstermelik de olsa yaşama alanlarına sıcak

atmosfer sağlamak üzere şömine ve duvar bacalarının yerini modern elektrikli şöminelerin aldığı, mutfak tereklerinin yerini hazır mutfak dolaplarının aldığı, aydınlatma elektrikli bir donanımına geçtiği halde şamdan ve mumlukların eski dönemlere bir özlem anlamında korunduğu, özellikle dış kapılardaki kimlik duygusunun yine dış kapılarda Art Nouveau örneklerle ve el işçiliğiyle sürdürölmekte olduğu bu tezde saptanmıştır. Dolayısıyla gerek modernleşmenin gerekse küreselleşmenin konut bağlamında toplumsal hafızayı silemediği ortaya konmuş, Said ve Nasr'ın söylemi büyük oranda doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Küreselleşme, Gelenek, Konut, Değişim,

CONTINUITY OF TYPOLOGY AND COMPONENTS OF TRADITIONAL HOUSING IN TURKEY

Presented by: Mehmet Erman ARSLAN

ABSTRACT

It is said that modernization and globalization affect and change all domains of cultures and transforms the rich cultures of the world into one. However it is proposed by many thinkers, that traditions evolve over time and without changing their original essence change their form, thereby meeting the new needs of modern life. This research is undertaken for the purpose of releasing whether traditional structures are fading away, and if not, in what kind of implicit ways they continue to exist. Edward Said's and Seyyid Hüseyin Nasr's thesis is corroborated in this study.

In the meantime, as a result of the change of life patterns and environments through modern life, some housing typologies have grown fainter. However, in order to ensure the very important traditional concept of privacy in our traditional houses, sofas, hayats and other kinds of in-between spaces were planned. Now in the new housing types which are widely adopted in this country, concepts of privacy and personal space last in other forms and new houses make distinctions between day/night, dirty/clean polarizations. In new house kitchens assumed an autonomous presence; they are arrived directly from the entrance, as in the past.

A rich amount of modern building elements such as doors, windows, floors, stairs, ceilings have been subject to mass production in new housing and they have replaced old hand manufactured elements and materials. However, the meaning of closets, cupboards, Ottoman platforms survive in different forms. Ottoman cedars convertibles are replaced by window blinds, shutters and screen which embody the same meaning. Gusuhanes last in the form of parent's bathroom privately used from the inside of the room. Furnaces and wall-furnaces which were used for heating and cooking are replaced by artificial electric furnaces to provide a warm atmosphere. Kitchen furniture is replaced by readymade kitchen parts but the bear the same meaning of convenience and comfort. Candles and candle holders of the past survive as a romantic substitute and maintain a traditional identity. Especially the main gates to the

apartments are handmade in the Art Nouveau style and render an individual Identity for the apartment houses as they did for the detached houses yesterday. Thus the research has demonstrated that social memory cannot be erased very simply in the context of social housing if one pays due attention and deciphers the signs and symbols. Said's and Nasr's discourses are largely confirmed in this thesis.

Keywords: Modernization, Globalization, Tradition, Housing, Exchange,

İÇİNDEKİLER

	SayfaNo.
ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. KONUT KAVRAMI	2
2.1. Konut Geleneği.....	3
2.2. Konut Üzerine Söylemler ve Tezin Amacı.....	11
3. GELENEKSEL KONUTLARIMIZIN PLAN-ÖGE VE BİLEŞEN ÇÖZÜMLERİ..	11
3.1. Plan Tipleri	13
3.1.1. Avlulu Plan Tipleri	13
3.1.2. Avlusuz Plan Tipleri	14
3.2. Sofalara Göre Plan Tipleri	15
3.2.1. Sofasız Plan Tipi.....	16
3.2.2. Orta Sofalı Plan Tipi.....	17
3.2.3. İç Sofalı Plan Tipi	18
3.2.4. Dış Sofalı Plan Tipi	19
3.2.5. İç ve Dış Sofalı Plan Tipi.....	21
3.2.6. Köşe Sofalı Plan Tipi.....	22
3.3. Kapılar	22
3.3.1. Sokak Kapıları	23
3.3.2. Oda Kapıları.....	25
3.4. Müştemilat	26
3.4.1. Ambar ve Depolar.....	26
3.4.2. Kiler.	28
3.4.3. Ahır ve Samanlık	29
3.5. Kapalı ve Açık Çıkmalar	29
3.6. Oturma Birimleri.....	30
3.7. Mutfak.....	34
3.7.1. Ocaklar.....	35

3.7.2. İş Ocakları	37
3.8.Merdivenler.....	37
3.9.Döşemeler	38
3.10.Tavanlar	39
3.11.Pencereler.....	41
3.12.Dolaplar	44
3.13.Yıkama - Gusulhane ve Diğer Çözümler.....	45
3.14.Abdestlik ve Hela.....	46
3.15.Isınma.....	47
3.16.Aydınlatma.....	49
3.17.Perde	50
4.GELENEKSEL DEĞER TUTUM VE DAVRANIŞLARIMIZIN ÇAĞDAŞ	
KONUTLARDA SORGULANMASI.....	51
4.1.Günümüz Konutlarının Plan Tipleri	53
4.2.Kapılar	55
4.3.Müştemilat	57
4.4.Kapalı ve Açık Çıkmalar	58
4.5.Oda ve Oturma.....	59
4.6.Mutfak.....	60
4.7.Merdivenler.....	62
4.8.Döşemeler	63
4.9.Tavanlar	64
4.10.Pencereler.....	65
4.11.Dolaplar	67
4.12.Yıkama - Gusulhane ve Diğer Çözümler.....	69
4.13.Abdestlik ve Hela.....	70
4.14.Isınma ve Soğutma Elemanları	70
4.15.Aydınlatma.....	72
4.16.Perde	74
5. SONUÇ	75
6. KAYNAKLAR	79
7. ÖZGEÇMİŞ	83

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 3.1. Avlulu Plan Tipleri.....	14
Bekleyen, A. (2000). Diyarbakır Geleneksel Evlerinin Sosyo-Kültürel Açından İncelenmesi: Fiziksel ve Davranışsal Konumlar, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.	
Tablo 3.2. Anadolu'da Bölgelere Göre Sokak Kapıları.....	24
Yazar Tarafından	
Tablo 3.3. Anadolu'da Bölgelere Göre Oda Kapıları.....	26
Yazar Tarafından	
Tablo 3.4. Anadolu'da Bölgelere Göre Ambar ve Depolar.....	27
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 3.5. Anadolu'da Bölgelere Göre Kiler.....	28
Yazar Tarafından	
Tablo 3.6. Anadolu'da Bölgelere Göre Kapalı ve Açık Çıkmalar.....	30
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 3.7. Anadolu'da Bölgelere Göre Sofalar.....	34
Yazar Tarafından	
Tablo 3.8. Anadolu'da Bölgelere Göre Mutfak ve Ocaklar.....	35
Yazar Tarafından	
Tablo 3.9. Anadolu'da Bölgelere Göre İş Ocakları.....	36
Yazar Tarafından	
Tablo 3.10. Anadolu'da Bölgelere Göre Merdivenler.....	38
Yazar Tarafından	
Tablo 3.11. Anadolu'da Bölgelere Göre Tavanlar.....	41
Yazar Tarafından	
Tablo 3.12. Anadolu'da Bölgelere Göre Pencere Tipleri.....	43
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 3.13. Anadolu'da Bölgelere Göre Dolap, Yüklük ve Terekler.....	45
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 3.14. Anadolu'da Bölgelere Göre Yıkanma - Gusülhane ve Diğer Çözümler...46	
Yazar Tarafından	

Tablo 3.15. Anadolu'da Bölgelere Göre Abdestlik ve Hela.....	47
Yazar Tarafından	
Tablo 3.16. Anadolu'da Bölgelere Göre Isınma.....	49
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 3.17. Anadolu'da Bölgelere Göre Aydınlatma.....	50
Yazar Tarafından	
Tablo 3.18. Anadolu'da Bölgelere Göre Perde.....	51
Yazar Tarafından	
Tablo 4.1. Günümüz Konutlarının Plan Örnekleri.....	54
Yazar Tarafından	
Tablo 4.2. Günümüz Konutlarından Modern Kapı Örnekleri.....	56
Yazar Tarafından	
Tablo 4.3. Günümüzde Kullanılan Ferforje Kapılar.....	57
Yazar Tarafından	
Tablo 4.4. Günümüz Konutlarında Giriş Mekânları ve Yardımcı Eleman Yerleri....	58
Yazar Tarafından	
Tablo 4.5. Günümüz Konutlarından Balkon ve Teras Örnekleri.....	59
Yazar Tarafından	
Tablo 4.6. Günümüz Konutlarında Oda Düzeni ve Oturma Elemanları.....	60
Yazar Tarafından	
Tablo 4.7. Günümüz Konutlarından Mutfak Örnekleri.....	62
Yazar Tarafından	
Tablo 4.8. Günümüz Konutlarından Merdiven Örnekleri.....	63
Yazar Tarafından	
Tablo 4.9. Günümüzde Kullanılan Modern Döşeme Örnekleri.....	64
Yazar Tarafından	
Tablo 4.10. Günümüzde Modernleşen Tavan Örnekleri.....	65
Yazar Tarafından	
Tablo 4.11. Çamlıdere Evleri Pencereleleri.....	66
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 4.12. Günümüzde Kullanılan Pencere Örnekleri.....	66
Yazar Tarafından	

	Sayfa No.
Tablo 4.13. Doğu Karadeniz Bölgesi Dolap Örnekleri.....	67
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 4.14. Doğu Karadeniz Bölgesi Dolap Örnekleri.....	68
Şengül Öymen Gür Arşivinden	
Tablo 4.15. Günümüz Konutlarında Modern Dolap Örnekleri.....	69
Yazar Tarafından	
Tablo 4.16. Günümüz Konutlarında Modern Banyo Örnekleri.....	69
Yazar Tarafından	
Tablo 4.17. Günümüz Konutlarında Modern Tuvalet Örnekleri.....	70
Yazar Tarafından	
Tablo 4.18. Günümüzde Kullanılan Şömine ve Barbeküer.....	72
Yazar Tarafından	
Tablo 4.19. Günümüzde Kullanılan Aydınlatma Elemanları.....	73
Yazar Tarafından	
Tablo 4.20. Günümüzde Kullanılan Noktasal Aydınlatma Elemanları.....	73
Yazar Tarafından	
Tablo 4.21. Günümüzde Kullanılan Modern Perde ve Benzeri Örnekler.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 2.1: Konut Geleneğinin Temelini Oluşturan Çadır Düzeni.....4 Küçükerman, Ö. (2007)“Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi” Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.	4
Şekil 2.2: İlkel Toplumlarda Mevsimlik Konut Yerleşimi.....4 Kürşat, Ş. F. (2006). Küçük Konutlarda İç Mekân Tasarım Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.	4
Şekil 2.3: Erken Neolitik Yuvarlak Konut Örnekleri.....5 Acar, E. Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, 381-382	5
Şekil 2.4: Göreme Peri Bacaları Konut Örnekleri.....6 Kürşat, Ş. F. (2006). Küçük Konutlarda İç Mekân Tasarım Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.	6
Şekil 2.5: Çatalhöyük’te Bir Konut Birimi.....6 Öcal, G. (2001). Konut İç Mekân ve Donatı Elemanlarında Esnek ve Değişebilir Tasarım Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.	6
Şekil 2.6: Megaron Planı.....7	7
Şekil 2.7: Megaron Tipi Konut.....7	7
Şekil 2.8: Batı Anadolu’da Kara Çadır.....8 Bammer, A. (1996). Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme,	8
Şekil 2.9: Geleneksel Türk Evi Mekan Biçimlenişi ile Çadırın Karşılaştırılması.....9 Öcal, G. (2001). Konut İç Mekân ve Donatı Elemanlarında Esnek ve Değişebilir Tasarım Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.	9

Şekil 2.10: Türk Evi'nde Oda.....	10
Kürşat, Ş. F. (2006). Küçük Konutlarda İç Mekân Tasarım Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.	
Şekil 3.1: Avlusuz Plan Tipi	15
Şekil 3.2: Sofasız Plan Tipi.....	16
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.3: Sofasız Plan Tipi.....	16
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.4: Sofasız Plan Tipi.....	17
Gündoğdu, H. (2009) “Kuzeydoğu Anadolu’da Sivil ve Dini Mimari ” Milli Reasürans Yayınları, İstanbul.	
Şekil 3.5: Orta Sofalı Plan Tipi.....	18
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.6: Orta Sofalı Plan Tipi.....	18
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.7: İç Sofalı Plan Tipi.....	19
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.8: İç Sofalı Plan Tipi.....	19
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.9: Dış Sofalı Plan Tipi.....	20
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	

	Sayfa No.
Şekil 3.10: Dış Sofalı Plan Tipi.....	20
Eldem, S. H. (1954). “Türk Evi Plan Tipleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.	
Şekil 3.11: İç ve Dış Sofalı Plan Tipi.....	21
Sümerkant, M.R. (1989) “Trabzon Kırsal Mimarlığı” Mimarlık Dergisi.	
Şekil 3.12: Köşe Sofalı Plan Tipi.....	22
Sümerkant, M.R. (1989) “Trabzon Kırsal Mimarlığı” Mimarlık Dergisi.	
Şekil 4.1: 1990’ dan sonraki çok amaçlı oturma odası modellerinin tanıtımı.....	61
Şengül Öymen Gür’ ait bir araştırma	
Şekil 5.1: Hayatlı Ev.....	76
Sümerkant, M.R. (1989) “Trabzon Kırsal Mimarlığı” Mimarlık Dergisi.	
Şekil 5.2: Gece Gündüz Ayırımı Plan Örneği.....	76
Yazar Tarafından	
Şekil 5.3: Yüklük ve Gömme Dolap.....	77
Yazar Tarafından	
Şekil 5.4: Sedir ve Çekyat.....	77
Yazar Tarafından	
Şekil 5.5: Terek ve Modern Mutfak.....	77
Yazar Tarafından	
Şekil 5.6: Kepenkli Pencere ve Jaluze Örneği.....	78
Yazar Tarafından	
Şekil 5.7: Gaz Lambası ve Elektrikli Aydınlatma Örneği.....	78
Yazar Tarafından	
Şekil 5.8: Gusülhane ve Ebeveyn Banyosu.....	78
Yazar Tarafından	

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

Vb : Ve Benzeri

1. GİRİŞ

Barınma ve konut kavramı insanoğlunun var oluşundan bu yana ihtiyaç öncelikleri bakımından en önemli kavramlar olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla insanoğlu kendini çevre koşullarına karşı koruma amacıyla tarih ilerledikçe yeni barınma yöntemleri bulma yoluna gitmiştir. Bu da farklı toplumların kültürel renklerine bağlı olarak değişik mimari değerlere sahip konutların varlığını ortaya çıkarmıştır.

Geçmişten günümüze konutlar, insanların ihtiyaçlarına bağlı olarak, gelişerek değişim göstermiştir. Ancak geleneksel konutlarda bu değişimin hızı çok yavaş olmuş radikal değişiklikler geleneksel konutlarda kendilerine yer açamamışlardır. Bu nedenle geleneksel yerleşmeleri incelediğimizde farklardan çok benzerlikler dikkat çekmekte, hoş bir çeşitlilik içinde gözümüze derin bir uyum ve anlamlı bir bütünlük yansımaktadır. Ancak batı dışı ülkelere cazip yanlarıyla çok hızlı bir biçimde sirayet eden modernleşme ve endüstrileşme kırsal nüfusların hızla kentleşmesine, proletaryanın doğmasına, yaşam biçimlerinin değişmesine, kadınların üretimde yer almasına neden olurken yaşamın kabı olan konutları da etkisi altına almış ve bazı anlamlarda değiştirmiştir. Bu nedenle son zamanlarda konut üzerine yapılan araştırma ve incelemelerde yazarların şiddetle eleştirdiği nokta geleneksel konut kültürünün kaybolması şeklinde olmaktadır. Oysa gelenek üzerine konuşan çok sayıda düşünürden bir kısmı geleneğin donmuş, stabil bir yapı değil değişken bir yapı olduğunu savunmuştur. Laraoui derki ‘gelenekler kültürlerin yeni zamanlara uyum yapma araçlarıdır’(1993). Bu çalışmanın amacı özellikle konut bağlamında bu söylemin gerçekten bir anlamı olup olmadığını sorgulamaktır.

Bu nedenle bu tezde konut olgusunda ve çözümlenmelerinde yaşanan değişiklikler gerçek anlamda orijinal değerlerden sapma göstermiş midir yoksa belli bir coğrafyanın insanları özgün değerlerine değişik yöntem ve araçlarla bağlılıklarını sürdürmekte midirler? Bu tez bu soruya yanıt aramakta ve sosyokültürel değerlerin küresel değişimlere direnme gücünü anlamaya çalışmaktadır. Geleneksel mekân çözümleri üzerinden yapılan irdeleme ve varılan sonuçlarla günümüz çözümleri karşılaştırmalı olarak bu tez kapsamında incelenmekte ve konut konusunda asal değerlerin varlığı kanıtlanmaktadır.

Geleneksel konutlar her toplumun farklı kültürel değerlerine bağlı olarak oluşmuştur. Görülen odur ki geleneksel konutlarda bulunan bazı mekanlar zamana bağlı olarak ya tamamen yok olmuş ya da günümüzde kullanılamaz hale gelmiştir. Bu tip mekânlardan bir

kısmı yerlerini yeni adlarla anılan eşdeğerlerine bırakırken, buna karşın bazı mekânlar sosyal ve teknolojik gelişmelere ihtiyaç duyarak günümüz koşullarına ayak uydurmuştur.

Bu araştırma öncelikle, herhangi bir bölge, etnik grup ayırımı yapmaksızın geniş bir coğrafya içerisinde yer alan kültürümüzün, Anadolu’umuzda mozaik halinde görebileceğimiz konutlarının ortak değerlerini ortaya koyma hedefi ile yola çıkmıştır.

Geçmişin izlerinden faydalanarak yapılan sorgulamalar ışığında konutların geleceğine ışık tutacak çerçeveden bakılarak, geleneksel ile çağdaş kavramları arasında bağ kurma amacıyla bu tezin ilk bölümünde konut kavramı, ikinci bölümünde konut tasarımında etkili öğelerin geleneksel konutlarda ortaya çıkma biçimleri, izleyen bölümde bugün aldıkları biçimler saptamalar, belgeler, illüstrasyonlar yoluyla açıklanmış ve sonuç tartışmasında değerlendirilmiştir. Tezin sonucunda geleneklerin değişik form ve formatlarda varlıklarını sürdürdükleri kanısına varılmıştır.

2. KONUT KAVRAMI

Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre konut; kişinin ve ailenin sosyal refahı, fiziksel ve ruhsal sağlığı için arzu edilen veya gerek duyulan tüm zorunlu hizmetleri, olanakları, araç ve gereçleri içeren insanların barınmak için kullandıkları fiziksel yapılardır.

İnsanoğlunun dünya üzerinde varlığını gösterdiği ilk günden itibaren adını koymadan ihtiyaç duymaya başladığı bu mekânlar, bugün anladığımız anlamı ile konut olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğadan, doğrudan alınan ya da dönüştürme yolu ile kullanılan barınaklardan farklı bir konutun ortaya çıkışının, yiyecek toplama ve avcılıkta işbölümünün gelişmesi ve yiyecek fazlasının biriktirmeye başlanması ile eş zamanlı olabileceği düşünülmektedir. Barınma gereksinimiyle ortaya çıkmış olan ve sıradan bir barınak olmanın ötesinde, içinde yaşayan insanların kendi benliklerini buldukları, kimliklerini dışarı vuran konut; gürültü problemi, ısı değişimleri, yağış, doğal afetler gibi çevresel etkileri kontrol altına alarak, yeterli iç konfor koşullarını sağlayıcı bir kabuk görevini üstlenmektedir. Bir başka deyişle, konut dinamik yaşam döngüsü içinde, şu an yaşanan zaman diliminde hem de değişen zaman boyunca kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap verebilme potansiyeline sahip olarak şekillenen mekân organizasyonudur.

“Konut; doğrusal zamanın tanımı çerçevesinde, değişken ve akışkan bir eylemler zinciridir. Bu anlamda, geçmiş-bugün-gelecek arasında bir süreklilik kurarak insanların ‘yerlerine bağlanmasına neden olur.” (Alga, 2005)

İlk çağlarda insanlar barınak olarak ağaç kovukları veya mağaraları kullanırlardı. Marangozluk ve inşaatçılık bilgilerinin ilerlemesi ile insanlar kendilerine doğadaki malzemeleri kullanarak ev inşa etmeye başladılar.

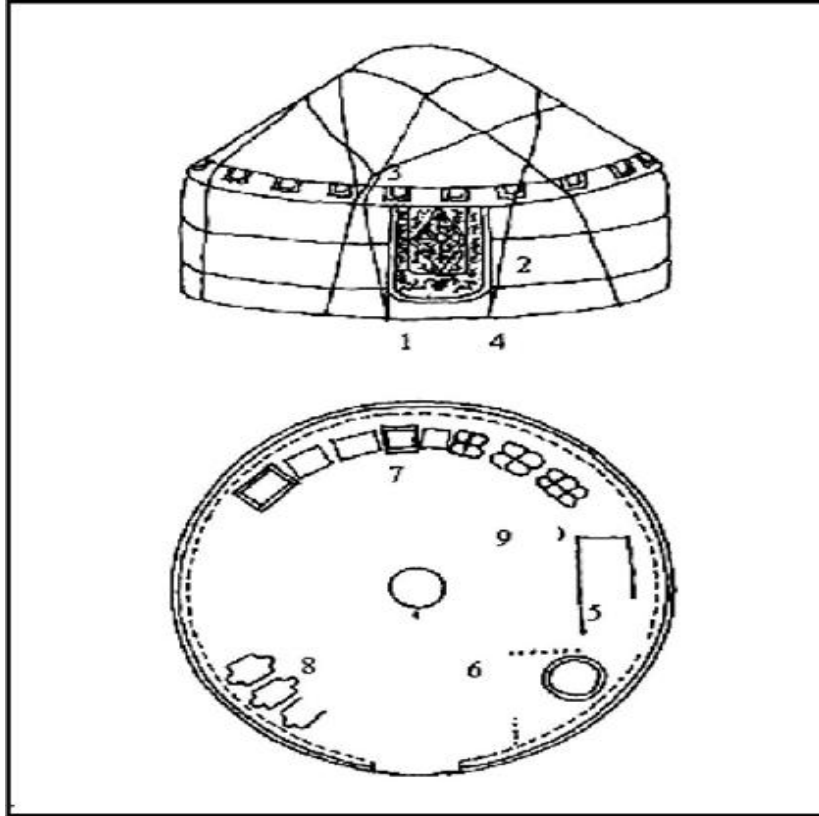
Konut, birey ya da ailenin sürekli olarak yaşadığı sosyal ünedir. İçinde bulunulan çağa göre bir yapının ev niteliklerini taşıması için sahip olması gereken bazı ölçütler vardır. Bunlar en az bir tuvalet, yatma ve mutfak ünitesinin bulunduğu mekanlardır.

Her konut tasarımında ihtiyaç gereği fonksiyonu değerli olan bu mekanlar dışında, içinde yaşayan bireylerin özel ihtiyaçları doğrultusunda, yaşam profillerine uygun olarak özgün işlev kazandırma maksadıyla yeni mekanlar oluşturulabilir. Ancak bu birimlerin birbirleriyle olan ilişkileri kopuk olmamalıdır. Küçükerman konutun aynı anda değişimleri barındırma özelliğini de vurgulamıştır.

"Konut iç düzeni kendine özgü bir düzendir. Bu düzen ‘uyumlu’ olmalıdır. Kişilerin isteklerini, istedikleri gibi gerçekleştirmelerine yardımcı olmalıdır. Zaman içinde ‘açık’ olmalıdır." (1980, sy.)

2.1. Konut Geleneği

İnsanların, doğanın olumsuz koşullarına ve vahşi hayvanlara karşı korunmak amaçlı ihtiyaç duyduğu mekânlar, onlar dünya üzerine gelip yaşamaya başlamadan önce, yine doğa tarafından oluşturulmuştur. Bazıları yeryüzü suları bazıları da rüzgârlar vb. başka etkilerle meydana gelen bu mekânlar, barınma amaçlı olarak kullanılmıştır. İnsanların kendilerini güven içinde hissettikleri bu barınaklar da kullanıcılarına, iklime ve eğer doğanın sunduğu biçimde kullanılması dışında kullanıcı tarafından eklemeler yapılıyorsa, yapım tekniğine bağlı olarak da farklılıklar göstermiştir (Rapoport, 1969). Bunlar bazen bir ağaç kavuğu, mağara, ilkel bir çadır bazen de basit yuvarlak planlı kulübeler olarak insanın karşısına çıkmıştır.(Şekil 2.1, Şekil 2.2)

Şekil 2.1 Konut Geleneğinin Temelini Oluşturan Çadır Düzeni (Küçükerman, Ö.)

1-Giriş 2-Yan Örtü 3-Üst Örtü 4-Ateş Yeri 5-Kerevet 6-Bölme 7-Sandık 8-Askılık

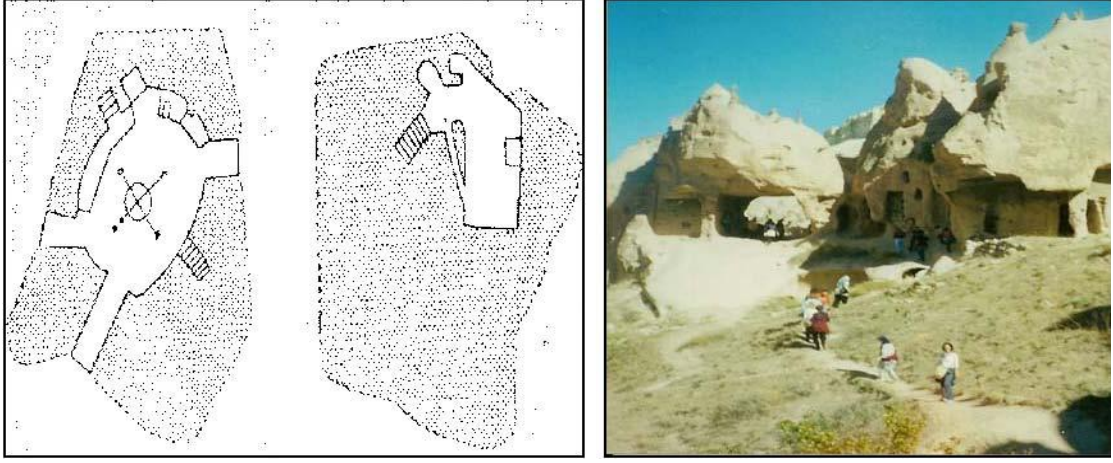
Şekil 2.2 İlkel Toplumlarda Mevsimlik Konut Yerleşimleri (Kürşat, Ş. F.)

Yine insanın bazı hayvanları evcilleştirerek tarım alanında ilk denemelerini yapmaya başlamasıyla da bu barınakların kullanıcının hayatına eklediği yeni uğraşlara cevap verebilecek özelliklere sahip olması istenmiştir. Başlangıç olarak değişen iklim şartlarına bağlı olarak tarım yapmaya çalışan insanlar basit, yalın ve en önemlisi gerektiğinde sökülüp başka bir yere taşınabilecek barınma mekânlarının hayatlarını kolaylaştırabileceğine karar vermiş ve mevsimlik konutlarda yaşamaya başlamıştır. Özellikle yerleşik tarıma geçilmesiyle birlikte bu yuvarlak planlı basit kulübelerden dörtgen planlı mekânlara geçiş olduğu görülmüştür. Çünkü konutunun içinde gelecek güvencesini sağlayan yiyeceklerinin fazlasını depolaması gerektiği ihtiyacını hisseden insan, bunun yuvarlak planlı konutunda olamayacağını anlamıştı.

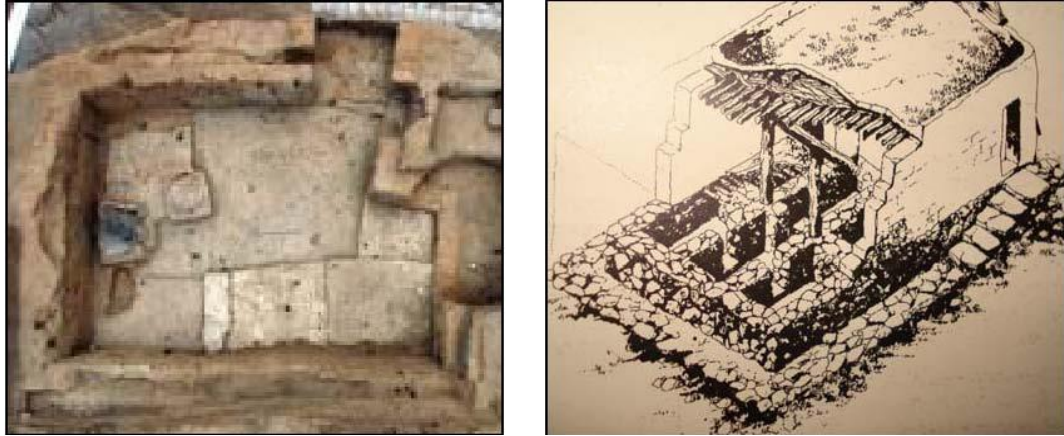
Şekil 2.3 Erken Neolitik Yuvarlak Konut Örnekleri (Acar, E.)

İnsana gerekli olan depolama alanını sağlayabilecek plan şekli, birbirine eklenerek yeni bölümlerin oluşmasına olanak veren ve kolaylıkla büyüeyebilen dikdörtgen planlamaydı. Böylelikle esneklik kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Zaten yerleşik olarak kök salmaya başlamasıyla birlikte dini ihtiyaçlarını tapınak adı altında konut dışında ayrı bir mekânda karşılamaya başlamış olan insan konutunu yaşaması için gerekli olan bölümlere ayırabilme olanağı bulmuştu.

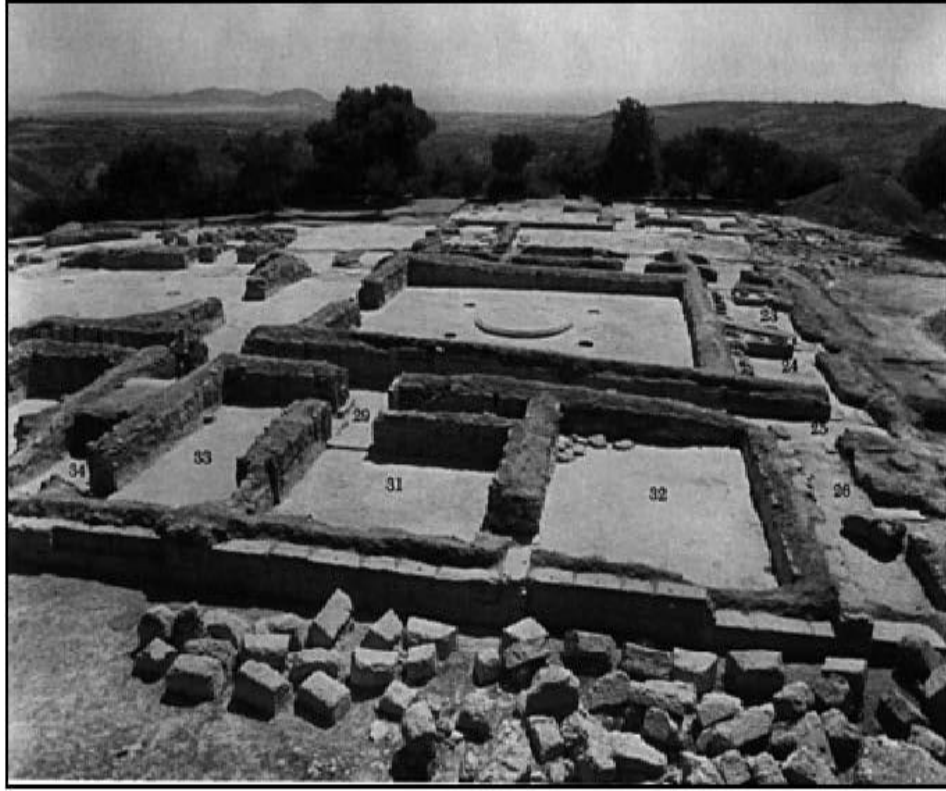
Şekil 2.4 Göreme Peri Bacaları Konut Örnekleri (Kürşat, Ş. F.)

Yapılan araştırmalarda; M.Ö. 6800 yıllarında Anadolu’da en eski yerleşimin Çatalhöyük’te olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bulunan konut birimlerinin dik açılı olmayan yaklaşık dikdörtgen planlı olduğu ve iç mekânında birden fazla fonksiyonu karşılayabilecek bölümlerin, odaların olduğu görülmüştür (Şekil 2.5). İnsanın uyuma, oturma ve hatta istendiğinde çalışma ihtiyacını karşılayacak şekilde planlanan konutun, kısa kenarlarının birine veya her ikisine de duruma bağlı olarak erzak odalarının eklenerek depolama alanlarının oluşturulduğu bilinmektedir.

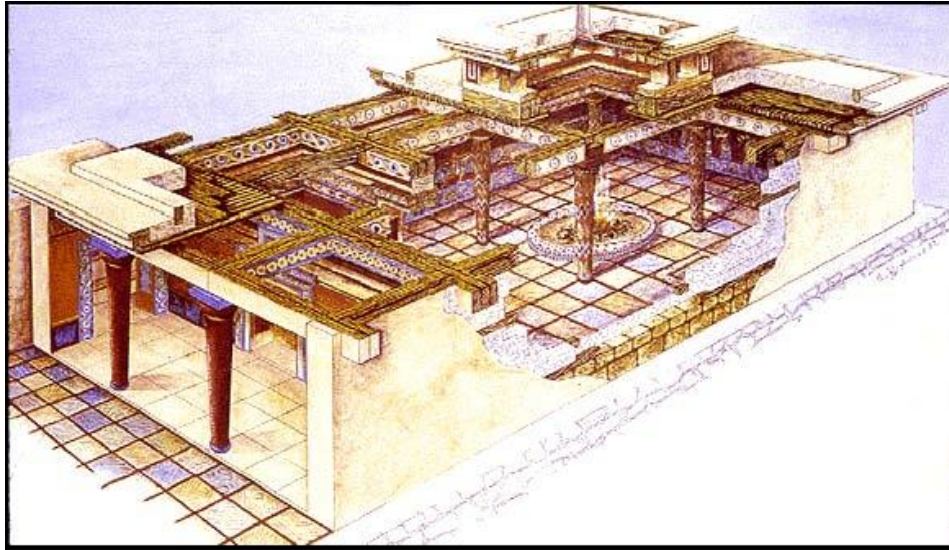

Şekil 2.5 Çatalhöyük’te Bir Konut Birimi (Öcal, G.)

Ana oda ve ön odadan oluşan bu konut tipinde ortada sabit bir ocak bulunmaktadır. Kabul odası, mutfak ve yemek odası olmak üzere birçok fonksiyonu bulunmaktadır. M.Ö. 3000 yıllarında Batı Anadolu’da ve M.Ö. 1000 yıllarında İç Anadolu’da ise megaron adı verilen konut birimlerinin olduğu görülmüştür (Şekil 2.6, 2.7).

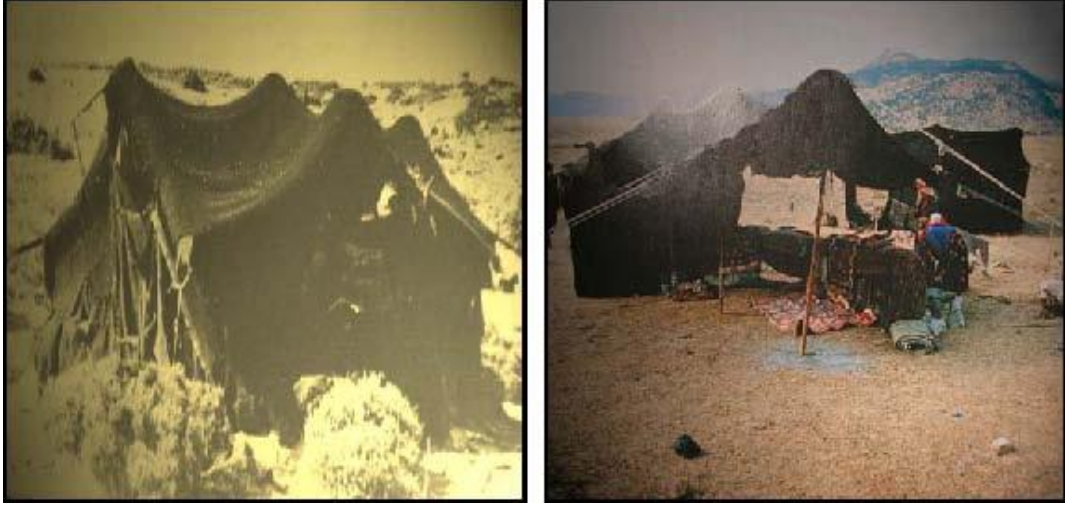
Şekil 2.6 Megaron Planı

Şekil 2.7 Megaron Tipi Konut

Daha sonraları özellikle 2. yüzyıldan itibaren iki farklı yaşam biçimi görülmeye başlanmıştır. Bunlardan biri olan göçebe yaşam biçiminde; zaman, mekân ve iklim şartlarındaki değişimlere rağmen kullanılan kara çadır ve alaçık strüktürlerinin Anadolu bağlantılı olduğu görülmüştür. Bu çadırların iç mekân yerleşimlerinde, merkezde "ateş yeri" denilen yemek pişirme alanının, çadırın iki yanında "kerevet" adı verilen yatma ve oturma işlevlerinin karşılandığı alanların ve son olarak da girişin karşısında ise "tör" depolama amaçlı

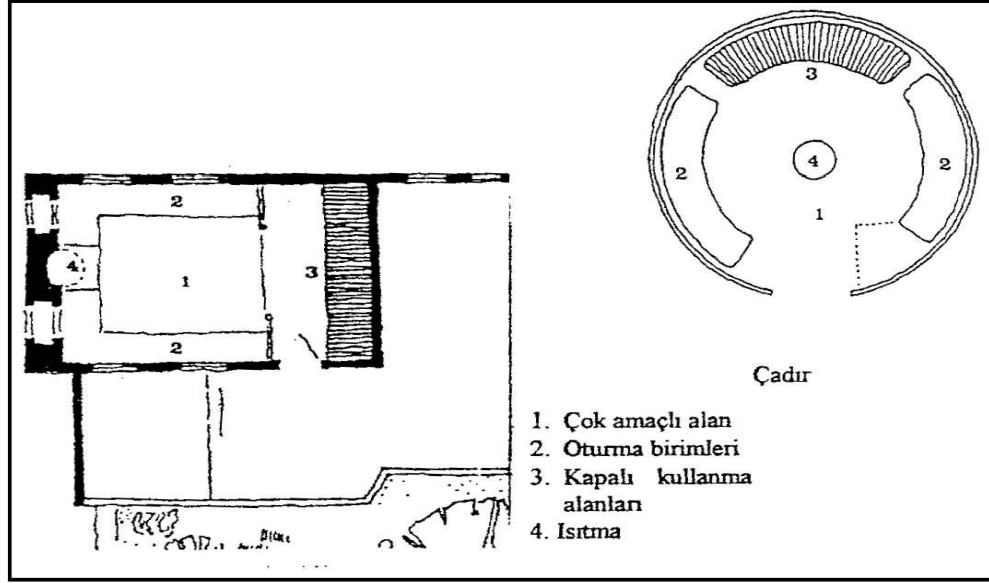
bölümün yer aldığı görülmektedir. Plan yerleşimi olarak Geleneksel Türk Evi'nde bulunan sofa-oda ilişkilerine benzer bir yaklaşım vardır. (Şekil 2.8)

Şekil 2.8 Batı Anadolu'da Kara Çadır (Bammer, A.)

Konut biçimi savunma, iklim, topografya ve diğer etkenlerden etkilenmekle birlikte daha çok insan gruplarının gelenek ve göreneklerinden etki ile sürdürülmüştür. Kültürel ve toplumsal alışkanlıklar konut biçimi üzerinde en fazla etkili olmuş değişkenliklerdir. Geleneksel Türk Evi'nde görülen en önemli ortak özellik, konutta bulunan odaların çok amaçlı kullanıma yönelik olarak tasarlanmasına karşın, kullanılan donatı elemanlarının sayıca az olması ve iç mekânların sadeliğidir. Çadır planıyla benzerlikler bulunduğunu belirttiğimiz Türk Evi'nde, her odada yemek yenilebilmekte, yatılabilmekte, yıkanılabilen ve hatta yemek pişirilebilmektedir (Öcal, 2001). Tüm bu eylemlere cevap verebilen konutta, doğrudan toprağa ya da rabitaların üzerine serilen dokumalar veya sedirlerin üzerine konulan minderler, gündüz toplanıp gece serilerek oturma ve istenildiğinde yatma ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Bulunulan mekânın ne tür bir fonksiyona cevap vereceği gece-gündüz kullanımına bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Şekil 2.9 Geleneksel Türk Evi Mekân Biçimlenişi ile Çadırın Karşılaştırılması (Öcal, G.)

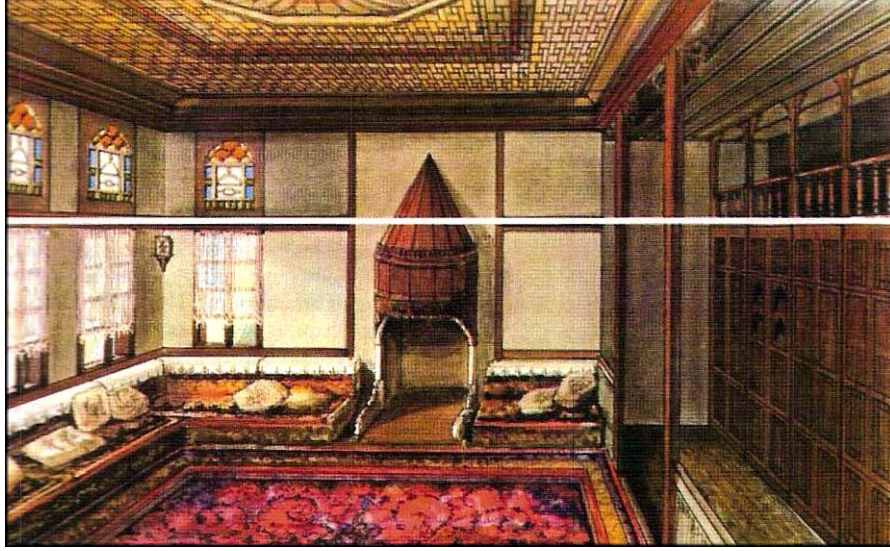
Gündüz odalar içinde yer alan dolaplarda depolanan yatak üniteleri gece olunca çıkarılmaktadır. Yine aynı depolama elemanı içinde ayrılan bölümde arınma, temizlik ihtiyaçlarının karşılandığı gusülhane yani günümüz kullanımıyla banyo yer almaktadır. Çoğunlukla yalnız oturmaya ve su kaplarını koymaya yetecek kadar büyüklükte ve yalın bir alandır. Gusülhanenin dolap içine konumlandırılması, odadan çıkmama isteği ve aynı zamanda mahremiyet ihtiyacından ortaya çıkmıştır.

Oldukça kullanışlı olan depolama elemanlarının istenildiğinde odaları birbirinden ayırma görevini üstlenirken, mekânda yer kaplamadıkları görülmektedir. Genellikle nişler içinde özel ayrılan alanlarda konumlandırılarak, hacimlerin birden fazla fonksiyona göre adapte olabilmelerini kolaylaştırmaktadır.

Bu tanımlamalara bağlı olarak Türk Evi'ndeki oda kavramının da tek başına bir konut olarak ele alınabileceği ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu odalar esneklik ve uyumluluk ilkelerine bağlı olarak tasarlanırken, konut içinde bağımsız mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Avluya ya da sofaya açılan bu odalar başlı başına birer konutun sahip olduğu özellikleri barındırmaktadırlar.

Türk Evi konut iç mekânında esnek kullanımı sağlayan bir takım çözümlere gidilmiştir. Bunlardan biri, belki de konuta girdiğiniz anda dikkatinizi çeken ilk özellik olan kapı, pencere ve dolapların üst sınırını belirleyen ve genel olarak raf görevini gören, yatayda tüm odayı dolaşan ahşap ögedir. Odanın yüksekliği ne olursa olsun bu ahşap öge maksimum 2.20 cm. yüksekliğindedir. Burada amaç insan kullanımına uygunluk ve insan boyutlarının dışına çıkılmamasıdır. Bu sınır insanın gözüyle görebileceği üst sınır ölçüsüdür. Tüm iç

mekân düzenlemesi bu yatay çizgiye bağılı olarak gerçekleştirilirken, dolapların ulaşılması zor olan bölümleri de kullanıma açılmış olmaktadır.

Şekil 2.10 Türk Evi'nde Oda (Kürşat, Ş. F.)

Birçok günlük eylemi karşılayan Türk Evi iç mekânının sahip olduğu diğer bir özellik ise; "seki" adı verilen döşeme, yükseklik farkı ile oluşturulan ve konut kullanıcısının ayakkabısını çıkararak kullandığı temiz alandır. Yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Genellikle halı kaplı olan bu bölümde yere bağdaş kurularak oturulabilmektedir.

Oda mekânının merkezinde sabit elemanın bulunmaması ve depolama ihtiyacının duvarlara dayalı dolaplarda giderilmesi, mekanda herhangi bir alan kaybının yaşanmasını önlemektedir. Böylece konut esnek planlamasıyla her türlü kullanıcıya uyum sağlamaktadır.

Bu araştırmanın ana hedefi tüm Anadolu sivil mimarlık tarihi boyunca yaşanmış etkiler karşısında konutun aldığı biçimleri irdelemek değildir. Zaten buna tez süresi yetmez. Bu tezin hedefi ülkemiz geleneksel konutunda kritik mekânların belirlenmesi ve dönüşümünün ortaya konmasıdır. İzleyen bölümde işlevsel açıdan kritik mekânlar belirlenmekte ve daha sonra bu mekânların evrimi üzerinde durulmaktadır.

2.2. Konut Üzerine Söylemler ve Tezin Amacı

Modernleşme ve küreselleşmenin kültürlerin birçok alanını etkileyerek değiştirdiği ve zengin dünya kültürlerini tek biçimli hale getirdiği şeklinde söylemler mevcuttur. Ancak geleneklerin zaman içinde sürekli evrim geçirerek ama özgün yapılarını koruyarak değiştiği birçok düşünür tarafından ileri sürülmüştür. Bu tez geleneksel konutlarımızın örneğinde geleneklerin yok olup olmadığını eğer sürüyorsa ne gibi biçimler olarak örtük bir biçimde sürdürdüğünü göstererek kanıtlamak amacıyla ele alınmıştır.

Laraoui, derki ‘gelenekler kültürlerin yeni zamanlara uyum yapma araçlarıdır’(1993). Bu çalışmanın amacı özellikle konut bağlamında bu söylemin gerçekten bir anlamı olup olmadığını sorgulamaktır.

3. GELENEKSEL KONUTLARIMIZIN PLAN-ÖGE VE BİLEŞEN ÇÖZÜMLERİ

Tezin amacı doğrultusunda ülkemiz sınırları içerisinde bugüne dek saptanmış ve yazar tarafından genişletilmiş çeşitli konut öge ve elemanlarının en yaygın olan, tekrarlar yoluyla anlam kazanmış ve neredeyse kuramsal bir hale gelmiş öğelerinin özgünlüklerine işaret edilmek istenmiş, böylece okur tekrar eden çözümler konusunda aydınlatılmak ya da en azından anımsatılmak istenmiştir. Çünkü tezin asal amacı tekrar eden geleneksel çözümlerin bugün hangilerinin nerede ve nasıl yararlı hale geldiği ve tekrarlandığını göstermek ve eğer geçmişte kalmış ise bunun sosyal kültürel nedenleri hakkında varsayım yapmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda tezin bu bölümünde ülkemizdeki geleneksel evlerin sürekliliklerinin nerede aranabileceği konusundaki tartışmalar sonucunda aşağıdaki sistematik liste oluşturulmuştur. Tezin yöntemi bu kapsamlı listeye dayalı geleneksel çözümlerin okura anımsatıldığı bir aşamadan sonra aynı nomenklatür üzerinden evrimin izlenmesi ve tekrar eden biçimleriyle geleneksel öncülerin ortaya konmasıdır. Çözümlerin neler olduğu ve hangi yerleşmelerde tespit edilebilir durumda olduğu aşağıdaki başlık ve tablolarda derlenmiştir.

Plan Tipleri

Avlulu Plan Tipleri

Avlusuz Plan Tipleri

Sofalara Göre Plan Tipleri

Sofasız Plan Tipi

Orta Sofalı Plan Tipi

İç Sofalı Plan Tipi

Dış Sofalı Plan Tipi

İç ve Dış Sofalı Plan Tipi

Köşe Sofalı Plan Tipi

Kapılar

Sokak Kapıları

Oda Kapıları

Müştemilat

Ambar ve Depolar

Kiler

Ahır ve Samanlık

Kapalı ve Açık Çıkmalar

Oturma Birimleri

Mutfak.

Ocaklar

İş Ocakları

Merdivenler

Döşemeler

Tavanlar

Pencereler

Dolaplar

Yıkanma - Gusülhane ve Diğer Çözümler

Abdestlik ve Hela

Isınma

Aydınlatma

Perde

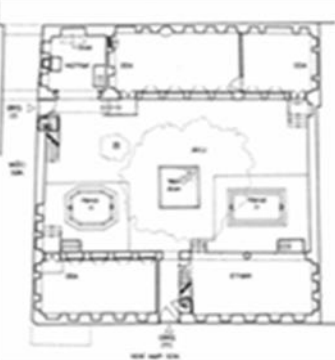

3.1.Plan Tipleri

Ülkemiz geleneksel plan tipolojileri açısından son derece zengindir. Bunun bilindiği gibi başlıca nedeni geleneksel konut tipolojilerinin yaşam kültürüyle doğrudan ilişkisi kurulmuş olmakla birlikte, o coğrafi bölgedeki iklim koşulları ve ulaşılabilir malzemeyle şekillenmiş olmasındandır. Örneğin ormanlık arazilerin bulunmadığı bölgelerde çevre ve iklime duyarlı olunması gerekli yerlerde genellikle avlusuz taş yapı tipolojileri ya da çok yağış alan bölgelerde avlusuz tipolojiler daha egemendir. Gerek yaşam kültürü gerek sert geçen yazları nemlendirmek amacıyla avlulu evlere Güneydoğu Anadolu'da rastlanır. Avlular çeşitli yaşam ön hazırlığı yapmak için önemlidir, bunlar turşuların kurulması, salçaların yapılması vs. işlerdir. Aynı anda kadın kullanıcının konuklarının da rahat girip çıkabildiği alanlardır. Genellikle bunların merkezlerinde havuz veya çeşmelerin bulunması da sert ve çok sıcak yaz günlerinde rutubetin ve hava akışının sağlanması, odaların da ısısının düşürülmesi havalandırılması amacıyla yapılmıştır. Kompakt plan tipolojileri bu tariften de anlaşılacağı üzere Kuzeydoğu Anadolu ve iç Anadolu bölgelerimizde yaygındır. Çünkü bu yerleşmelerde iklimsel açıdan kışlarda soğuk geçtiği için evler büyük de olsa kompakt olmak üzere tasarlanmıştır ve bölge malzemelerinden yararlanılmıştır. Genellikle alt katları taş, yani ısı geçirgenliği düşük malzemelerden tercih edilmiştir. Ancak yine fazla yağış alması nedeniyle Batı Trakya evlerinde de taşlık ve bahçeye rastlanmakla birlikte avlu bir mekân örgütlenmesi ögesi olarak yer almamaktadır. Batı sahillerimizde yine avlulu evler hâkim değildir. Bunun nedeni nemli ve sıcak havalarda avluda birikebilecek ve durağan olacak havanın rahatsız edici olmasındandır. Çok sıcak günlerde zaten avluda sıcak olacağından orda da plan tipleri korunaklı taş malzeme üzerine inşa edilmiştir. Kendi içlerinde çeşitli tipleri vardır. Örneğin Bodrum' da üç ayrı plan tipinden söz edilmektedir.(Bkz. Cengiz Bektaş). Ama bunların hiçbirisi avlulu plan tipolojisine girmez. Bu nedenle Gür Anadolu konut tipolojilerini öncelikle avlulu/avlusuz diye ikiye ayırır.

3.1.1.Avlulu Plan Tipi

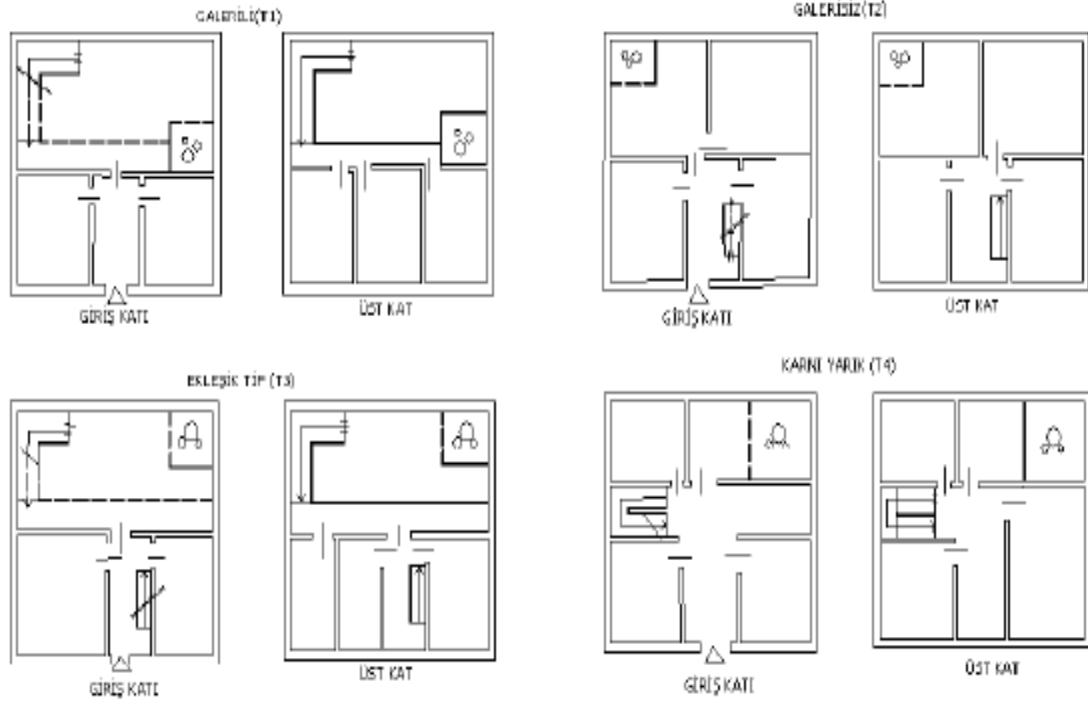
Avlulu plan tipinde kapıdan girişe avlu denir. Zemini çoğunlukla toprak olup ara sıra bakım yapılır. Avlu taş kaplı ise taşlık denir. Avludan bir veya birkaç merdivenle üst kata çıkılır. Merdivenin başladığı yere pabuçluk denir, ayakkabı çıkarılırdı. Avlunun bir ya da iki yanı dışarı bakar. Burada yerden 60–80 cm. kadar yükselen ve bir o kadar da geniş olan temel duvarı üzerinde binanın taşıyıcı dikmeleri belirli aralıklarla yer alırlar.

Tablo 3.1. Avlulu Plan Tipleri

 <p>Zemin Kat</p>	 <p>1.Kat</p>	 <p>2.Kat</p>
Diyarbakır		
 <p>Zemin Kat</p>	 <p>1.Kat</p>	 <p>2.Kat</p>
Diyarbakır		

3.1.2. Avlusuz Plan Tipi

İklimsel koşulların olanak vermediği coğrafi bölgelerimizde ve kentsel dokuda konut tipleri genellikle avlusuz olmaktadır. Bunların bir kısmına doğrudan sokaktan girilebilmekte, bir kısmına bahçe üzerinden girilmektedir. Bu tip ülkemizde daha yaygın görülür. Aşağıda Edirne örneği verilmiş olmakla birlikte bu konudaki örneklerin tüketilmediği açıktır.

Şekil 3.1 Avlusuz Plan Tipi Örneği (Sümerkant, M. R.)

3.2. Sofalara Göre Plan Tipleri

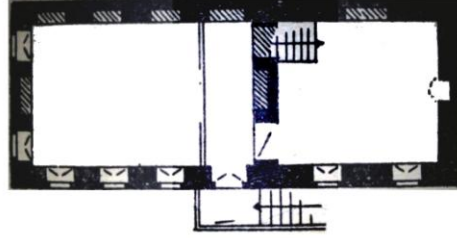
Ülkemizde geleneksel evlerimizde sofalar önemli yer tutarlar. Sofaların yoğun kullanımda olması birkaç nedenle ortaya çıkmış olabilir. Bunlar şu şekildedir.

İlk olarak geleneksel toplumda Osmanlı aile tipolojisi çok egemendir onun için odalar bir tür küçük evler gibi işlev gördüklerinden, bu küçük evlerin buluşma noktası olarak sofalar geleneksel ev tarihimizde önem kazanmıştır. Bunlardan genellikle orta mekânlı ev tipleri diye söz edilir (Aksoy, 1983). Çünkü sofalar arasında da en yaygın olanı iç ve merkezde çözümlenmiş olan sofa tipolojileridir.

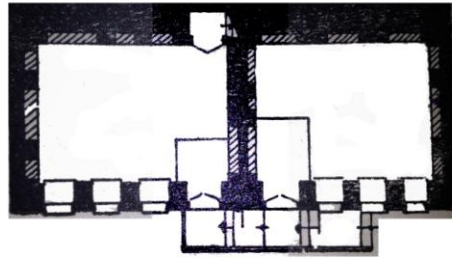
İkinci olarak iklime karşı en korunaklı, tek merkezden ısıtmaya elverişli plan tipolojileri bunlardan üretilir. Her bir yatak odasında soba yakmak hem masraflı hem de tehlikeli olduğu için tek bir sofadan ısınma sağlanarak, diğer odalarında o merkezden yayılacak ısıdan faydalanılması istenilmiştir. Bu nedenle sofalara göre plan tiplerini incelediğimizde başlıca vurgulanması gerekli nokta budur. Kendi içlerinde sofalı ev tipi, iç sofalı, orta sofalı ve dış sofalı plan tipleri olmak üzere ayrılabilir (Eldem, 1954). Doğu Karadeniz evlerinde iç ve dış sofalı plan tipleri bir arada rastlanan plan tipleridir (Gür, 2000).

3.2.1.Sofasız Plan Tipi

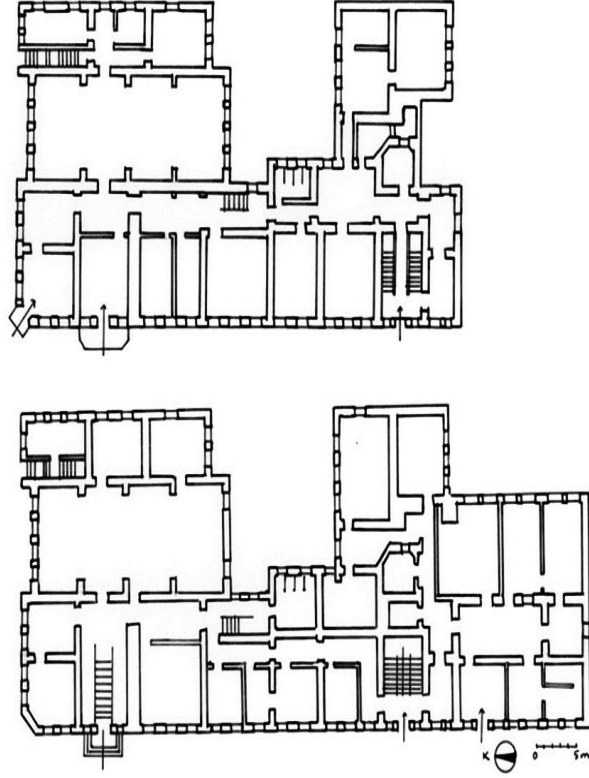
Ev planının en ilkel bir durumunu ifade eden bu tipte oda veya odalar, sadece yan yana dizilmek suretiyle evi vücuda getirirler. Odaların önündeki geçit bir koridor niteliğindedir. Odalar üst katta oldukları zaman, geçit bir balkon karakterini alır. Daha çok güney bölgelerde, iklimin sıcak olduğu yerlerde, bu tipi benimsemiştir. Bu açık irtibatın daha soğuk yerlerde doğurduğu sakınca ve güçlükler, ergeç geçitlerin örtülmesiyle sonuçlanır (Eldem, 1954). Kars ilimizdeki Rus konakları ve evleri bu tipolojinin en görkemli örnekleridir (Şekil 3.4).

Şekil 3.2 Sofasız Plan (Eldem, S. H.)

Şekil 3.3 Sofasız Plan Tipi (Eldem, S. H.)

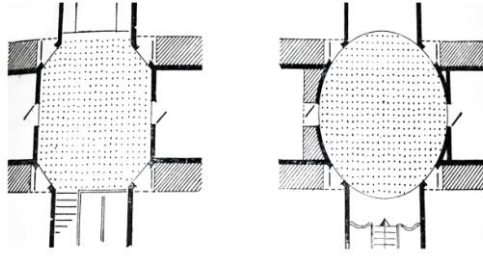

Şekil 3.4 Sofasız Plan Tipi (Gündoğdu, H.)

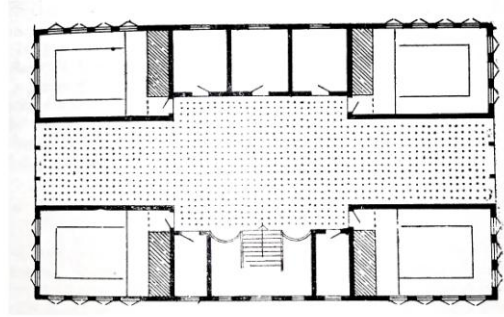
3.2.2.Orta Sofalı Plan Tipi

Sofa evin merkezinde ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilidir. Sofanın aydınlık olması için oda sıralarının arasında eyvan şeklinde boşluk bırakılır. Bu eyvanlar daima sofanın merkezi üzerine tesadüf ettirilerek sofa ile bir bütün teşkil ederler. Bu tipin iç sofalı tip ile olan yakınlığı sofayı aydınlatan eyvanların aynı doğrultu üzerinde oldukları kabul edilince göze çarpar. Bu vaziyette sofa ve eyvanlar bir bütün oluşturarak iç sofalı tipte olduğu gibi planı boydan boya kat ederler.

Sofaya açılan eyvan sayısının birden dörde kadar çıkarılabilmesi bu plan tipinin en zengin kompozisyonları vücuda getirmesine imkân vermiştir (Kömürcüoğlu, 1950). Bu sebepten bu plan daha büyük zengin evlerde tatbik edilebilmiştir. En güzel örnekleri Ankara evlerinde rastlanır. Sofanın dış hava tesirinden azami derecede korunmuş olması planın çok kompakt bir hale gelmesi, odaların arasındaki mesafelerin azalması bu plan tipini büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da çok sevdirmiştir. Ancak kırsalımızda, örneğin Hamsiköy'de iklimsel açıdan tercih edilmiştir (Aksoy, 1977).

Şekil 3.5 Orta Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

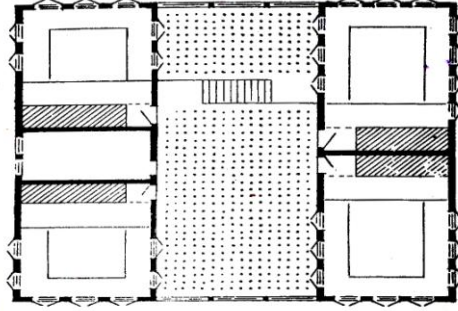
Şekil 3.6 Orta Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

3.2.3.İç Sofalı Plan Tipi

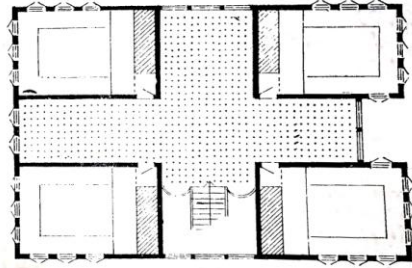
İç sofa orta sofanın merkezi olma halini kaybetmiş durumudur. Sofanın iki yanı oda sıraları ile çevrilmiştir. İç sofa ihtiyaca göre yan sofa, eyvan veya merdiven sofası ilave edilerek yer yer genişletilmiş ve ferahlatılmıştır.

19 uncu yüzyılda geniş ve ferah merdiven merakı neticesinde merdivenler sofanın içinde gayri muayyen yerden bir uca doğru giderek bu kısmı tamamen işgal eden üç kollu merdivenler şeklinde yapılmıştır. İç sofalı plan tipinin tercihine sebep daha ziyade iktisadi ve sıhhidir. Odaların sofanın iki tarafına dizilmesi ile sofa sahasından, aynı zamanda dış

duvarlardan tasarruf etmek imkânı kazanılmıştır. Odalar arasındaki irtibat da kolaylaşmıştır. Bununla beraber sofanın tabiat ve bahçe ile yakınlığı azalmıştır.

Şekil 3.7 İç Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

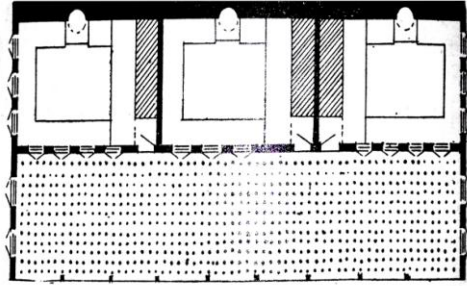

Şekil 3.8 İç Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

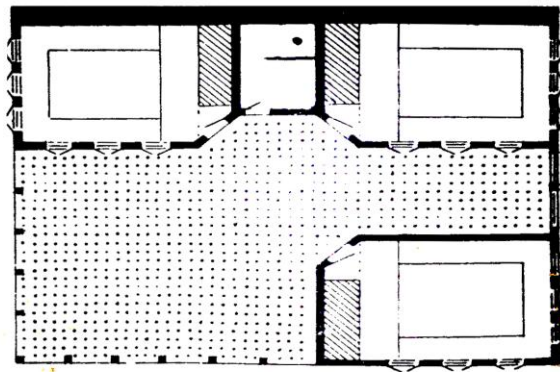
3.2.4.Dış Sofalı Plan Tipi

Bu tipte oda sıraları bir sofa ile birbirlerine bağlanmıştır. Türkler Anadolu'da yerleşmeden evvel mevcut olan Hitit ve Helenistik evlerinde de bu plan şekli uygulanmıştır. Bu tipin ilk şekli sofanın yalnız bir tarafına odaların dizilmesi ile meydana gelir. Bundan sonra sofanın bir ucuna köşk ilave edilmesi ve köşkün oda şekline girmesi, bu ilavelerin sofanın bir veya iki ucunda olması ile dış sofalı plan tipi L ve U şeklinde inkişaf ederek bir

veya iki kollu plan tipleri meydana gelir, bu suretle tipin müsaade ettiği azami genişlik ve büyüklüğü bulur. Bundan başka dış sofanın bir veya iki ucuna odalar ilave edilerek, bir veya iki ucu odalı plan şeması haline girer. Bu suretle daha mahfuz bir dış sofalı plan tipi meydana gelmiş olur.

Şekil 3.9 Dış Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

Şekil 3.10 Dış Sofalı Plan Tipi (Eldem, S. H.)

3.2.5.İç ve Dış Sofalı Plan Tipi

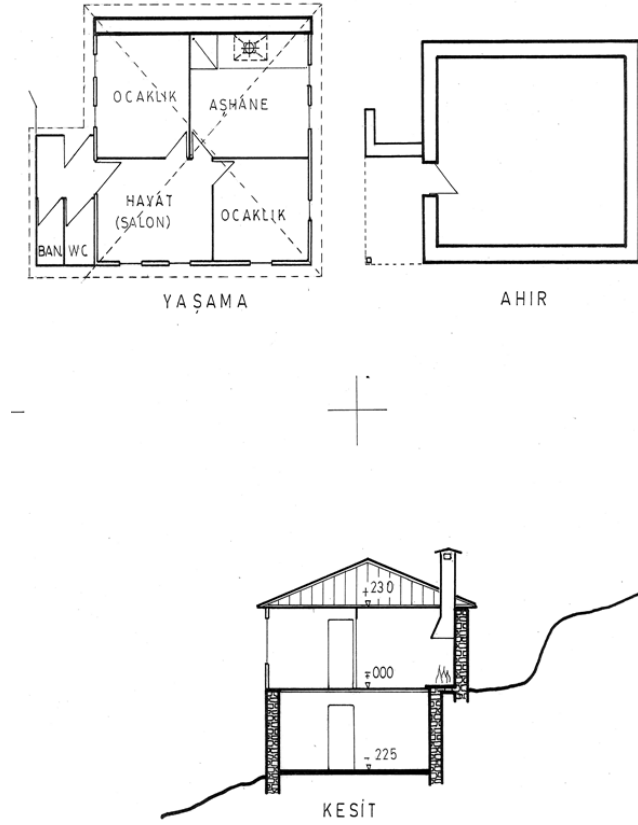
İç + dış sofalı plan tiplerine Karadeniz'in doğusunda Sürmene'de ve Rize'deki zengin konutlarında sıkça rastlanmaktadır. Bu tip çok eşikli mahremiyet anlayışı ev halkının dış kullanıcı trafiğinden bağımsız olarak yaşamını sürdürmesini olumlu ortam hazırlar.

Şekil 3.11 İç ve Dış Sofalı Plan Tipi (Sümerkant, M. R.)

3.2.6.Köşe Sofalı Plan Tipi

Köşe sofalı plan tiplerine Karadeniz'in doğusunda ve Osmanlı zamanında sancak merkezlerini taşrası sayılan Giresun'da ve Giresun Samsun arası yerleşmelerde, Rize tarafında küçük evlerde rastlanmaktadır (Gür, 1993).

Şekil 3.12 Köşe Sofalı Plan Tipi (Sümerkant, M. R.)

3.3.Kapılar

Ev kapıları çoğunlukla büyük ve iki kanatlıdır. Bahçe duvarı içine açılanların üzeri çoğu zaman saçaklı yapılmıştır. Kanatlar som ve aynalıdır. Büyük ev ve konaklarda bazen araba kapısının yanında bir de küçüğü bulunurdu. Kapının yanında akarsulu bir çeşme, geçenlerin dinlenmeleri için taştan bir peyke bulundurmak sevaptır kaygısıyla gücü yeten ailelerin çeşmeler de yaptırdığı bilinmektedir. Kapı evin sembolüdür. Bir yere kapılanmak tabiri bu anlama gelir. Konak kapısının bu bakımdan mahalle için önemi vardır. Vezir kapısının şehir ve eyalet, Paşa ve Saltanat kapısının memleket için olduğu gibi... Genellikle kapının arkasında kapıcı yeri, bazen üstünde ve yanında bir selamlık, dışarıya bakmak için bir köşk odası bulunurdu.

3.3.1.Sokak Kapıları

Sokaktan içeriye çift kanatlı büyük bir kapı ile girilir. Kapıların yalın ama evde oturana güven veren bir görünümü vardır. Tek kanadı acıdığında insan ve binek hayvanı geçer. Düğün gibi törenlerde ve yüklü hayvan gireceği zaman iki kanadı da açılır. Kanatlar, yan yana getirilmiş düşey tahtaların arkadan üç yatay kuşakla tutturulmasıyla yapılmıştır. Tahtalar bu kuşaklara kalpaklı çivi denilen bombeli iri başlı çivilerle dışarıdan çakılmıştır. Bu çiviler aynı zamanda bir bezeme aracı olarak da kullanılmışlardır. İki kanat arasında bini bulunur. Biniler kara kapaklarda olduğu gibi klasik üslupta yontularak bezenmiştir. Kapının dış yüzünde yabancıların kapıyı çalması için bir tokmak vardır. Tokmak, bir çivi başına vurularak ses çıkartılır, o zaman kapı kilidinin diline bağlı bir ip orta kattan çekilir, dışarıdaki kimse de kapı mandalını yukarıya kaldırarak kapıyı açar. Kapıda tokmak yoksa kapı mandalı yukarı kaldırılıp bırakılarak ses çıkarılır. Aileye yakın dost ve komşularla, ev halkının kapıyı açması için kapı kilidinin dili altına konulan bir kıymık parçası dili devamlı açık tutar o zaman yalnız mandal kaldırılarak kapı açılabilir. Bu sırada çıkan ses de eve birinin girdiğini haber verir. Bu mandal düzeni çok yalın ve etkin bir buluştur. Kapı lentosunda kendi ağırlığıyla sarkan yatay bir tahta parçası kapı kanadının arkasına dayanarak kapının açılmasını engeller. Kapı kanadının arkasında yukarı aşağı hareket edebilen düşey bir tahta belirli bir noktada durur. Bu tahtanın alt ucuna bağlı bir demir mandal dışarıdan yukarı kaldırılınca düşey tahta lentodan aşağı sarkar ve kanadın açılmasını engelleyen çubuğu yukarı kaldırarak kanadı açar (Günay, 1998).

Kapı mandalı aynası, mandalın aşağı yukarı hareketinden dolayı uzun bir biçim almıştır. Demirden dövülerek yapılmıştır. Üst ve alt uçlarında dış bükey çıkıntılar vardır. Üçgen biçimli deliklerle bezenmiştir. Kapının dış yüzeyinde orta kuşak üzerinde her iki kanatta birer halka bulunur. Halkalar dış bükey biçimde dövme demirden yapılmış iki göbek üzerindedir. Delik bezemelidir. Kapıyı tutup kapatmaya yarar. Çoğunlukla iki anahtar deliği vardır. Alttaki delik sürgüyü hareket ettirerek kapıyı kitler ve açar; üstteki delik ise dili yukarı kaldırarak kapının açılmasını sağlar. Reze kapıyı içeriden kapatan bir kanca düzenidir. Ayrıca her kanat için demir kollar da olabilir. Bunlar fazladan güvenlik önlemleridir, geceleri uygulanır. Kanatlar kasaya büyük güllaplar ile tutturulmuştur. Her kuşak doğrultusunda bir güllap konur. Kapı dış yüzünde kasaya bağlı bir geniş pervaz dolanır (Günay, 1998).

Tablo 3.2. Anadolu'da Bölgelere Göre Sokak Kapıları

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Ankara
		
d-Ankara	e-Mardin	f-Muğla

3.3.2.Oda Kapıları

Odalar kendi başlarına birer ünitedir. Bunların evlik, hane gibi isimleri, her odanın sofaya veya koridora açılan tek kapısı vardır. Bir odanın birkaç kapısı olması, hele karşılıklı iki kapı arasında olması Türk evinde söz konusu bile olamaz. Kapının odanın gizlilik ve özelliğini bozmayacak bir yer ve boyutta olmasına daima titizlikle dikkat edilmiştir. Aynı zamanda kapıdan dolayı odanın soğumaması, içeriğinin görünmemesi lazımdır. Bu sebeplerden dolayı, kapılar odanın bir köşesinden açılır ve önleri zar ile ayrılır. Kapı kanadı küçük ve tek tutulur, bazı durumlarda dışında dolama perde, içinde asma perde bulundurulur.

Kapının yüksekliği de eski evlerde ve taşrada gayet basıktır. Sofa tarafında, odanın önemine göre kapı; kemer, pervaz, kitabe ve taç şeklinde bir başlık ile olduğundan daha yüksek gösterilir. Kitabe daima uygun bir yazı taşır.18.yy dan itibaren kapılar oda pencereleri ile bir birlik oluşturmak üzere ortak raf altında tutulur ve biraz önemlerini kaybederler. Barok ve ampir dekorlarıyla kapıların üzerlerine gayet güzel üstünlükler ilave edilir. Kemerlerde ortadan kalkmaya başlar, yükseklikleri artar ve 2 metreyi bulur. Bununla beraber gene ekseriyet tek kanatlıdırlar. Çift kanat ancak önemli binalarda yapılır. Bazen tek kanadın ortasına bir bini konulma k suretiyle iki kanat tesiri verilmek istenir.19yy'dan itibaren iki kanatlı kapılar daha fazla, odanın önemi gözetilmeden uygulanır. Kapı kanatları, som ağaçtan en zengin bağ ve tel kaplamaya kadar çeşitlidir. Aynalılar da en zengin evlerde hurda perçin denilen ince geçmeler ile süslenir (Günay, 1998).

Tablo 3.3. Anadolu’da Bölgelere Göre Oda Kapıları

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Ankara
		
d-Ankara	e-Ankara	f-Ankara

3.4.Müştemilat

Herhangi bir yapıya göre ayrı bir işlevi bulunan bölüm ya da yapı eklentisi demektir. Eski Türk konutlarında sık sık kullanılmıştır. Genelde evin ihtiyaçlarını gören yardımcı elemanlar buralarda ikamet ederlerdi.

3.4.1.Ambar ve Depolar

Odaların birer yaşama birimleri olarak çok amaçlı kullanılması sonucu evde yerli eşya pek azdır. Eşyalar gerekli olduğunda ortaya getirilir, kullanıldıktan sonra tekrar yerlerine konur. Bu sebepten dolayı depolama ihtiyacı doğmuştur.

Avluda ya da orta katta köknar veya çamdan yapılmış büyük tahta ambarlar vardır. Bunlar büyük ambar ve küçük ambar olmak üzere iki bölümdür. Küçük ambara basılarak büyük ambara çıkılır. Ambarların içleri bölmeli ve üstten kapaklıdır. Tabanı nem almaması için yerden yükseltilmiştir. Çok büyük ambarlar fazla ağır olduklarından ancak zemin katta olabilir. Dayandığı duvar, serin ve nemsiz bir yöndedir. Büyük ambara çeltik, kışlık buğday, ceviz, badem, un, inek için kepek, binek hayvanı için arpa gibi çok olan maddeler çoğunlukla çuval içine konur. Küçük ambara ise daha az olan kuru yiyecek maddeleri konur. Bu ambarlar farklı yörelerimizde farklı adlarla anılırlar (Bkz. Süheyla Işıksöy).

Tablo 3.4. Anadolu’da Bölgelere Göre Ambar ve Depolar

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Ankara
		
d-Ankara	e-Rize	f-Rize

3.4.2.Kiler

Orta katta mutfak yakınındadır. Çevresi rafı ve dolaplıdır. İçinde ambarlar ve teldolap vardır. Kilerlikte mutfak için gerekli yiyecek maddeleri saklanır. Avludaki büyük ambarda bol olarak bulunan yiyecek maddelerinden az olarak kilerlikte de vardır.

Tablo 3.5. Anadolu'da Bölgelere Göre Kiler

		
a-Ankara	b-Rize	c-Mardin
		
d-Rize	e-Rize	f-Ankara

3.4.3.Ahır ve Samanlık

Avludan bir kapı ile bahçeye çıkılır, yine bir başka kapı ile ahıra geçilir. İneğin bağlı olduğu yerin döşemesi ahşaptır. At ve eşeğin durduğu yer ise topraktır. Damı tömek denilen pencereler aydınlatır ve havalandırır. Bir mazgal deliğini andıran bu pencereler camsızdır. Eğer evlerde tek hayvan varsa saman ahırın bir yanına konurdu. Birkaç hayvan varsa eve bitişik ya da bahçede ayrı samanlık yapılırdı.

3.5.Kapalı ve Açık Çıkmalar

Çoğunlukla yazlık evlerin güney yüzünde uzanan 1 – 1.50 m genişliğinde balkona dış çardak denir. Buraya sofadan bir kapı ile geçilir. Döşemesi ahşaptır. Orta ve üst katlarda dış çardak yapılabilir. Ana görevi yiyecek kurutma olduğu için korkuluğu çok yalın tutularak gölge yapılacak öğelerden kaçınılır. Kuruyacak şeylerin toz, toprak, böcek, kedi, köpek gibi etkenlerden uzak olması, üst katta olduğu için güneşin ağaçlar engellemeden doğrudan gelmesi ve hatta ev duvarının beyaz kireç badanasından yansıyan ışıkların da kurutmaya yardım edeceği düşünülerek kurutma için bahçe yerine böyle eve bağlı bir yer seçilmiştir. Dış çardağa minder serilip yazın serinlemek, kışın da güneş ışığından faydalanılarak ısınmak için oturulur. Çamaşır kurutulabilir, yorgan, yatak, sandık eşyaları havalandırılabilir.

Tablo 3.6. Anadolu’da Bölgelere Kapalı ve Açık Çıkmalar

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Karabük
		
d-Çamlıdere	e- Çamlıdere	f- Çamlıdere

3.6.Oturma Birimleri

Kitabında oturma birimlerine özel önem veren Günay bunları aşağıdaki gibi etraflıca anlatır.

“Türk’ün doğa ile sıkı ilişkisi oturma biçiminde de ortaya çıkar. Türk yere oturur. Temiz olan her çeşit yere oturur. Özel bir araç istemez. Toprağa oturacak olursa ayağının üzerinde oturur. Evinde ise tahta döşeme üzerine veya onun üzerinde yayılan halı ve kilime, mindere ve son aşama olarak sedir üzerine oturur. Sedirde oturma biçimi de yerde oturma biçiminin aynıdır” (Günay, 1989).

Dinlenme, boş zamanını geçirme, keyiflenme, karşılıklı konuşma, toplantı, ısınma ve çalışma amacıyla sedir üzerine oturulur. Sedirler, odada ve sofada çoğunlukla pencere önüne gelir. Genellikle odaların iki yüzü pencereli olduğundan bu iki yüzde boydan boya sedirler bulunur. Bazen ocak duvarlarında da ocağın iki yanında sedirler yapılmıştır. Böylece oda giriş duvarı dışında çepeçevre bir oturma alanı doğar.

Sedir, döşemenin biraz yükseltilmiş bir yeridir. Sedirlerin genişliği genelde 75 – 105 cm. kadardır.

Sedirden sonra oturulan alan yerdir. Yere serili halı, kilim, minder üzerinde oturulur. Misafir geldiğinde oturma yeri yetmiyorsa ya da saygın bir konuk ise daha küçükler sedire oturmaz yere otururlar. Herkes yere oturabildiğine göre küçük bir oda bile gereğinde çok sayıda insan alabilir çünkü herkese bir sandalye verme zorunluluğu yoktur. Kışın ocağın bir yada iki yanına ocak başı minderleri denilen 75 - 150 cm. boyutunda pamuk minderler konur. Ocak duvarına dayanan bu minderlerin arkalarına katı yastıklar konularak rahatça oturulur. Sofra çevresinde yemek yerken de yere ya da minderlere oturulur. Ocak başında yemek hazırlayan kadında yere oturur. Minderlerin bir kısmı da yüklüklerde durur. Oturulması sakıncalı, kirli yerlere oturmak için kürsü denilen arkalıksız alçak işkembeler vardır. Kazan ocağının başında gusülhanede bunun üzerinde oturulur.

Oda daima kendi başına bir varlık, bir bütündür. Sofaların henüz açık ve dışarıda olduğu bir devirde odaların birbirinden ayırık karakteri daha kuvvetle ifade edilmiş bulunuyordu. Her odanın ayrı kapısı ve ayrı iç teşkilatı vardı. Odalar arasında bağlantı yoktu. İç irtibat ancak 18.yy sonlarına doğru ve dolambaçlı bir şekilde yani gizli geçitler, yük içi kapıları vasıtasıyla olmuştur. Bu bağlantılar zaman ile iç dekor şekline dönüşmüştür.

Odanın planı ve iç teşkilatı şaşmaz esaslara göre olurdu. Elemanları ve bunların yerleri belirli ve standardize idi. Bu bakımlardan odaların herhangi başka bir şekilde olmaları söz konusu olamazdı. Bu esaslar dışında Türk odalarını Avrupa odalarından esaslı şekilde ayıran bir özellikleri de mobilyasız olmalarıdır. Yani içlerinde masa, sandalye, yatak, hele büfe ve dolap gibi hafif veya ağır taşınır eşya yoktu. Her türlü kullanma ve yaşama ihtiyacı yerli yani duvara bağlı veya gömülü mobilya ile temin edinirdi. Bunların bazıları yatak, sofrası gibi kullanıldığı müddetçe ortaya serilir veya kurulur, diğer zamanlarda kendine ait dolap veya yüklüğe yerleştirilirdi. Normal zamanda döşeme boş kalırdı. Bu sebepten dolayı Türk odaları mimarileri bakımından kuvvetli bir nizama bağlı kalınabilir, estetik ifadeleri kolaylıkla kontrol altında tutulabilirdi. Odanın dekorasyonu belirli ve şaşmaz yerlere inhisar ettirilirdi ve mesela duvarlara tablolar asılmazdı. Olsa olsa bazı yazı kitabeleri, kabukluk, çubukluk veya

silah gibi parçalar kullanılır fakat duvarlar bu gibi eşya ile fazla yüklenmez ve boş yüzeyleri kaybedilmezdi.

Aynı odanın içinde gündüz oturulur, yemek yenir, yatılır, abdest alınır, namaz kılınırdı. Her oda yani hanenin içinde ailenin belirli fertleri oturduğuna göre, her türlü yaşama ihtiyaçları da aynı odada temin edilirdi. Büyük evlerde, konaklarda belirli işlere ayrılmış odalar olurdu. Daye odası, namaz odası, kitaplık gibi. Ev sahibinin sosyal veya politik fonksiyonuna göre arz veya divan odasına lüzum olur, bu oda yakın odalarıyla adeta resmi bir daire durumuna girerdi. İşler buralarda görülürdü. Bu daireler selamlık bölüğünde olur ve burası bir devlet kapısı vazifesini görürdü. Evin içine dış pabuç ile girilmediği gibi, odanın içinde de ayakkabı ile dolaşılmazdı. Dışlık kunduralar evin belirli yerinde bırakılır, sofa ve odada mesh, terlik gibi ev içine özgü ayakkabı kullanılır veya çorap ile kalınırdı. Odanın içinde ayakta dolaşmak, ayrı sohbet grupları teşkil etmek, bahis konusu değildi. Ev halkı misafirleri belirli bir protokole göre oturtur, hizmet halkı kendilerine mahsus yerlerde ayakta beklerdi. Böylece meclisler Avrupalılara sıkıcı gelebilirdi. Türkler ise Avrupalıların cemiyet halinde hareketli ve ayaküstündeki durum ve tavırlarını yakışsız bulurlardı, anlayamazlardı. Oturma, yeme, yatma, yere gayet yakın bir seviyede olurdu. Bu sebeple odanın perspektifi Türk için Avrupa'ninkinden çok farklıydı. Temizlik anlayışı da aynı nispette farklıydı. Bu sebepten dolayı yerde oturmak yere yakın olmak, sıhhat ve temizliğe aykırı telaki edilmezdi. Avrupalılara alçak sedirler üzerinde bağdaş kurarak oturan doğulular nasıl alışılmamış bir manzara teşkil ediyor olsa da, Türkler için de sandalye tepesine ilişen Frenkler aynı derecede garip görünüyordu.

Odanın şekli prensip itibariyle dörtgendi. Farklı elemanlar bu dörtgene dahil veya ilave edilerek yer alırdı. Mesela bir cumba, oda hacminin bir parçası olabildiği gibi, buna ilave bir çıkıntı şeklinde de olabilirdi.

Odayı teşkil eden unsurlardan biri sekiliktir. Bu kısım asıl oturmaya ayrılmıştır. Odanın diğer yerlerinden bir kademe daha yüksektir. Bir, iki, büyük odalarda üç tarafı sedirlerle çevrilidir. Sedirlerin ortaları değil köşeleri makbuldür. Baş köşeden itibaren kapıya doğru protokol silsilesine göre yerler kıymetten düşerdi. Sedirler odanın pencere tarafındadır.

Oturanlar manzaraya arkalarını çevirir, kapıya ve odanın içine doğru bakarlardı. Manzaraya ve dış görüşe düşkün olan Türkler için, bu tertip ters sayılabilir. Aslında odaların birkaç yönden pencereli olmaları usul olduğu için bu bir mahsur sayılmazdı. Sedir köşelerinde ise bakış, hem içeriye hem de dışarıya doğru olabiliyordu.

Odanın ısınması ocak, peç, tandır veya mangalla olurdu. Ocak ekseriya sekilik üzerinde bulunurdu. Sedirler ocağın iki tarafında koltuk taşlarına kadar uzanır, eşik taşında kesintiye uğrardı. Peç ve sobalar kendi başlarına duvara yaslı veya gömülü olarak veya yüklükler içinde gizlenmiş şekilde olurdu. Yüklük, dolap, raf ve hücreler çeşitli işler görmek ve eşya almak üzere yapılmıştır. Yerleri ocağın iki tarafında veya toplu bir halde bütün bir duvarın önünü alacak durumdadır.

Seki altı veya pabuçluk ekseriya yüklük ve giriş kapısının önünde uzunca bir geçit şeklinde yapılırdı. Burası hizmet görenleri durdukları yerdir. Seki altı sekilikten minder koltukları, parmaklık, dekoratif bir direklik veya pano şeklinde bir zar ile ayrılır. Kapı önü en eski evlerde hava cereyanını ve içeriye görüşü kesecek şekilde zarlar yani tahta bölmelerle odadan ayrılmış şekilde yapılırdı. 17 ve 18. Yüzyıllardan itibaren kapı yüklük derinliği içinden ayrılan bir geçitte yer alırdı. Gündüz kaldırılacak eşya, yüklükler içine yerleştirilirdi. Çoğu zaman yüklüklerin içinde bir gusülhane de olurdu.

Odaların en süslü tarafları tavan, halı ve döşemeleridir. Ocak ve yüklükler de ayrıca birer dekor vesile ve konusu sayılırdı. Odaların en büyük süsü şüphesiz ki döşemesidir. Odaların döşemesi, duvar ve tavan dekorunu gölgede bırakacak zenginlikte idi. Bu bilhassa baş veya misafir odaları için geçerlidir. Diğer odaların daha sade tutulmuş olmaları daha tabii idi. Döşemede ağırlık merkezi, sedir ve yer örtülerinde idi. Ufak sehpa, çekmece ve sandıklar, ibrik, kâse ve sürahiler, el aynaları, kabuklar ve çubuklar ile döşeme tamamlanmış olurdu. Boy aynaları, avizeler, komedinler daha yeni ilavelerdir. 19.yy ortasından itibaren ilk olarak İstanbul'da daha sonra taşraya sirayet etmek üzere Avrupai eşya kullanılmaya başlanmıştır. Bunların yayılmasıyla eski döşeme şekli son bulmuştur.

Tablo 3.7. Anadolu’da Bölgelere Göre Sofalar

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Muğla
		
d-Rize	e-Ankara	f-Diyarbakır

3.7.Mutfak

Türk evinde her oda mutfak olarak kullanılabilir. Çünkü yemek hazırlamak için özel bir düzene gerek yoktur. Bu özellik odanın bir yaşama birimi olmasından doğmaktadır. Yemek pişirmek için gerekli araç ve gereçler mutfakta ya da yakınında olmak zorundadır. Mutfak olarak ayrılan oda orta kattadır. Bu oda kadının zamanını geçirdiği yerdir. Yemek çoğunlukla mutfakta yenir. Mutfağın diğer odalardan farkı ocağının biraz daha büyük, dolap ve oymalarının fazla, sergenlerinin daha geniş olmasıdır. Burada da sedir ve yüklük vardır. Gelişmiş bir mutfak düzeni yoktur. Bu durum bütün Türk evlerinin genel özelliğidir ve göçebelikten kalma bir düzendir. Mutfak kapları dolaplarda durur. Dolapların içinde raflar vardır. Bu kaplar bu raflara cinslere göre ayrılmış olarak yerleştirilir. Tencereler sahanlar ayrı ayrı raflara konur.

Yemek ocakta odun ateşinde pişirilir. Tencere saçayak üzerine konur. Ocak yanındaki dolap altlarında günlük yakacak odun depolanır. Ocaklar yatmadan önce mutlaka her gün temizlenir. Yine ocakta ateş üzerindeki saçayakta bir yanda ısınan bulaşık tasında, bulaşık

yıkanır. Sonraları mutfak dolaplarından birinin içinde tezgâh yüksekliğinde tahtadan bir eviye yapılmıştır. Bu düzene de abdestlik denilmektedir. Yanında bakırdan musluklu bir su deposu bulunur. Bir başka abdestlik düzenlemesi mutfaktan girilen ve muşabaklı bir pencere ile dışa açılan dar bir hacim biçimindedir.

Tablo 3.8. Anadolu’da Bölgelere Göre Mutfak ve Ocaklar

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Mardin
		
d-Diyarbakır	e-Muğla	f-Rize

3.7.1.Ocaklar

Odanın bir yaşama birimi olması her odanın ısınmasını gerektirmektedir. Bunu sağlayan ocaktır. Mutfak olarak ayrılmış odada bu ocak ayrıca yemek pişirme görevini de yüklenmektedir. Odanın bir duvarı ocak ve dolaplara ayrılmıştır. Ocak ateşliği ve arkasında bir ısı yalıtımı için kalın bir duvar gereklidir. Ateşlik ile beraber bu duvar 80 – 100 cm. kalınlıkta taş ya da kerpiçten yapılır. Bu duvar kalınlığı içinde ocaktan ve varsa alt katın bacasından başka yerler dolap olarak ayrılmıştır. Ocağın bulunduğu oda yüzünde çıkıntılı

olarak yalnız ocak davlumbazı ya da rafı görünür. Girinti olarak da ocak ateşliği vardır. Ocak tabanı duvar içinde köşeleri yuvarlatılmış bir dikdörtgendir. Odaya doğru dairesel ya da

dikdörtgen olarak taşar. Bu taşma dikdörtgen ise iki yanında koltuk taşları vardır. Bunlar yanlara kıvılcım sıçramalarına engel olur. Sedir ocağın bulunduğu duvar kenarında da devam ediyorsa ocak tabanı sedir yüksekliğinde olur. Ocaklarda duman tepme rafı görülür. Bu iyi bir ocak bilgisinin var olduğunu belgeler. Alt kattan gelen bacanın geçtiği duvar yüzü dolap kapakları arasında çoğunlukla sıvalı bir yüzey olarak görülür. Ocak yanında yüklük, dolaplar ve ocağın her iki yanında üst üste üçer oyma yer alır. Ocaklar biçimsel yönden çeşitlidir.

Tablo 3.9. Anadolu’da Bölgelere Göre İş Ocakları

		
a-Diyarbakır	b-Muğla	c-Muğla
		
d-Rize	e-Muğla	f-Diyarbakır

3.7.2.İş Ocakları

Türk evinde mutfak işlerinde pek çok iş geniş alan istediği ve çevreyi kirlettiği için, bahçede yapılırdı. Bu yüzden bahçede her zaman ocak bulunurdu.

Bahçede toprağa konulan birkaç taşla bir ocak yapılabilirdi. Bu tür ocakta herşey hazırlanırdı. Buna taş ocak denirdi. Kazan ocağı ise kemerli, bacalı, büyük bir ocaktır. Bu ocak çoğunlukla avluda yapılırdı. Bahçede açıkta bulunabilir. Üstü çardaklı ya da sundurmali olabilirdi. Ayrıca bahçede yapılan ayrı bir işlik binası içinde yapılabilirdi.

3.8.Merdivenler

Merdivenler, sofanın önünde, içinde veya uygun bir kat mahallindedir. 18.yy kadar genellikle tek kollu yapılmıştır. Çıkışları dik de olsa nispeten rahattır. Avrupa evlerinde ortaçağdan, yerine göre 17.yy kadar devam eden döner ve gizli merdivenler Türk evlerinde uygulanmamıştır. Katları birbirine bağlayan merdiven kolları eski evlerde üstüste olmayabilir. Aralarında uzunca bir sahanlık olanları da vardır. Başlangıç daima kargir bir binek taşı vaziyetindedir.

Merdiven kollarının iki tarafı düz veya çukurlu parmaklıklı, başları da açık veya kapılı tak şeklindedir. Sonunda da baş kurtulmasına imkân verecek kadar uzanan bir seki bulunur. Basamaklar limon kirişleri arasından geçmez, bindirme yapılmaz. Çoğu zaman rıht tahtası da yoktur. Fakat biraz daha özenli işlerde rıht ve merdiven altı tavanı eksik olmaz. Merdiven kollarının üzeri yatay kapu şeklinde çift kapak ile kaplanabilir. Bu tedbir sokağa karşı olduğu kadar hayvan ve hırsız girmesine karşıdır. Bazı hallerde gizli merdivenler yapmak gereği duyulmuştur. Bunlar ekseriya yüklük arkasında gizlenir ve üzerleri kapalıdır (Eldem, 1984).

18'inci yüzyıldan itibaren merdivenler daha geniş ve yayvan yapılmış ve planda daha büyük yer işgal eder olmuşlardır. Kollar icabında istikamet değiştirmekte ve tek yöne bağlı değildir. Merdiven evi direkler veya camekânlarla çevrilir ve sofa içinde daha önemli bir yer teşkil eder. Bununla beraber iki veya üç kollu merdivenler nadir görülür. Bunlar 19'ncü yüzyılda kesin şekillerini almışlardır. Üç kollu merdivenler daha ziyade büyük ev ve konaklara mahsus kalmıştır. Fakat daha küçük evlerde de merdiven evi genişletilmiştir. Üç kollu merdivenlerde merdivene ayrılan saha plan ve yükseklik olarak azami haddini bulmuştur (Eldem, 1984).

Tablo 3.10. Anadolu’da Bölgelere Göre Merdivenler

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Ankara
		
d-Ankara	e-Muğla	f-Muğla

3.9.Döşemeler

Geleneksel konutları incelerken odalar göçebe bir yaşantının izlerini taşırlar. Göçebe için üstte gök, altta toprak vardır. İşte bu ilke, odanın alt örtüsü olan döşemenin biçimlendirilmesini yüzyıllardan bu yana etkilemiştir. O gün bu gün, hem evin döşemesi, hem de odanın döşemesi böylesine kurulabilmiştir.

Alt örtü olan döşeme, gerek kuruluş, gerekse malzeme açısından incelendiğinde, belirli temel ilkelerin hiç değiştirilmeden uygulanmış olduğu görülür.

Odada üzerinde yürünen kaplamalar çoğunlukla halı, kilim, hasır gibi dokumalardır. Zaman zaman keçede kullanılmıştır. Bu kaplamalar, alttaki döşemenin yapısı her ne olursa olsun, çok yalın bir yapısı vardır.

Göçebe çadırı doğruca toprağın üzerine kurulur, sonrada bu toprağın üzerine halı, kilim gibi örtüler serilerek alt örtü oluşturulurdu. Anadolu'daki Türk evinin oluşumu da böyledir.

Türk evindeki odanın en önemli özelliği, yirmi dört saat içinde, değişik amaçlara göre yeniden düzenlenmesidir. Bütün bu değişik işler için oda içine yalnız yapılacak işlerle ilgili nesnelere getirilir, yerleştirilir. Bu işin böylesine yalınlaştırılarak gerçekleştirilebilmesi, ancak çok yalın bir alt örtüyle sağlanabilirdi (Tosun, 1998).

Odanın alt örtüsünün bu türde oluşmasındaki diğer önemli etken, Türklerin bağdaş kurarak, diz çökerek oturmaları ve yerde namaz kılmalarıdır. Bu davranışların tümünde doğayla kişi arasında pek az ayırım vardır. Doğruca yere oturulduğu, yerde namaz kılındığı, çoğunlukla yere serilen yataklara yatıldığı göz önüne alınırsa, insanla döşeme arasında yalnızca çok ince, ya da simgesel bir ayırıcı bulunmaktadır. Bu duruma göre odaların döşeme açısından en önemli özelliği şöyle özetlenebilir.

Halı, kilim gibi kesinlikle tanımlanmış bir alt örtü ve örtüyü taşıyan yüzey arasındaki ilişkilere bağlı olarak kurulmuş bir düzendir.

Sedirler, genellikle kuruluş açısından yapıya bağlı olarak ve taşıyıcı döşemeyle birlikte çözümlenmiştir. Oturabilmeyi sağlamak için döşemenin üstünün, yumuşak örtü biçiminde kaplanması gerekir. Yapı malzemesi ve uygulaması ne olursa olsun, bu ilke her durumda gerçekleştirilmiştir.

3.10.Tavanlar

Kitabında tavanlara özel önem veren Eldem bunları aşağıdaki gibi etraflıca aktarır. Geleneksel konutların en fazla özen gören yerlerinden biri de tavanlardır. Tavanlar daima ahşap kirişleme üzerine tahta kaplama olarak yapılır. Elde edilmek istenen desen, ince çubuklar, pasalar ve bordür tahtalarıyla vücuda getirilir. En adi tavanlar pasalıdır. Daha zarifleri ince çubukların ortogonal ve diyagonal yönlerde kareler oluşturulmasıyla yapılır. Bunlara şişli tavan denir. Tavanlar ince bir bordür ve pasalı veya şişli orta kısımdan ibarettir. Klasik Osmanlı tarzında çok rastlanan bir tipte, çubuklar üçgen ve altıgenlerin kombinasyonundan teşkil edilen bir desen oluştururlar. Çift çubuklarla yapılan diyagonal desen ise daha ziyade barok ve ampir üslubunda uygulanmıştır. Barok tarzında çubukların kıvrımlı ve oymalıları da uygulanmıştır. Ampir üslubunda çeşitli şekilde işlenmiş geniş pasalı tavanlar tercih edilmiştir. Zaten Türk evleri tavanları tükenmez varyasyonlar gösteren zengin bir form ve desen hazinesidir. Sıvalı duvardan tavana geçiş ekseriya bağdadi üzerine sıvalı bir

kaval, yani kavis ile olur. Tavan bu silmeden sonra başlar. Tavanın zenginleştirilmesi, kenar bordürlerin sayısını arttırmak ve bilhassa ortasına göbek denilen bir medayon tatbikiyle olur. Bu takdirde bezemenin ağırlığı burada toplanmış olur. Tavan göbekleri sonsuz desen ve şekil çeşitleri arz eden bir dekor konusu olmuştur.

Klasik Osmanlı tarzında göbekler yassıdır ve içleri hurda perçin veya mihlama tekniğinde geometrik desenlerle zenginleştirilmiştir. Bunlar genellikle yıldız teşkil edecek bir esasa dayanır. Yıldızın merkezi aşağıya doğru sarkan ahşap topuz veya istalak titli sarmaklarla süslenmiştir. Tavana asılan top veya askılar ekseriya buralara tespit edilir. Göbek dörtgen veya altıgen şeklindedir. Bu şekilde göbekler çeşitli boy ve desende barok üslubunda uygulanmıştır. Fakat bu üslubun tercih ettiği göbek şekilleri daha ziyade kabartma, yaprak, volüt ve yemiş tasvirleriyle oluşturulmuştur. Bunlar hep ahşaptan oymadır. Bu çeşitli tavan ve göbeklerin sayısız farklı şekillerde yapılmış olup, çeşitlerinin tahlil ve tarifleri buradaki çerçeve içinde imkânsızdır.

Göbekler bazen konkav kesitlidir. Bunların daha büyükleri kubbe şeklini alır. Tabidir ki en zengin ve makbul tavan şekli kubbeli olanıdır. Bu ahşap kubbeler ancak en zengin evlerde ve orada başodalarda tesadüf edilebilir. Tatbikatları her üslupta olmuş fakat en kıymetlileri klasik tarzda olanlarıdır. Bunlar ince tahta dilimleri üzerine bez veya deri ferşedilmek ve üzerleri boyanmak suretiyle oluşturulurlar. Barok kubbelerde alçı satırları daha fazladır. Burada ahşap bordür ve göbek arasında kalan kavisli satırlar, bağdadi üzerine sıvanmak suretiyle oluşturulmuştur. Kubbenin yassı bir şekilde, yani daire veya oval desenli bir tavan olarak tatbiki, Barok ve Ampir üslubunda daha fazla revaçtadır. Tavanın orta kısmındaki daire, kare çerçeve içerisine köşe üçgenlere ayrılmak suretiyle yerleştirilir. Daire kısmı göbekten çevreye doğru uzanan şemseler veya çarklar ile doldurulur. Bunlar şemseli veya çarkifelekli tavanlardır. Aynı veya benzer desen dört köşe veya sekiz köşe tavanlarda da uygulanmıştır, göbeğe doğru toplanan çubuklar gruplar halinde işlemeli tahtalardan yapılmıştır.

Tavanlar daima boyalıdır. 18'nci yüzyıla kadar kuvvetli ve kontrastlı renkler tatbik edilmiş, kubbe ve göbek kısımları çoğu zaman altın tezhip yapılmıştır. Baroklaşma ile renkler de pastelleşmiş, satırlar ince çiçek tasvirleriyle bezenmiştir. Bundan sonra degrade renkler moda olmuş ve bir süre bu şekil devam ettirilmiştir. Ampir tarzında daha sade ve az farklı renk kombinezonları tercih edilmiştir (Eldem, 1984).

Tablo 3.11. Anadolu’da Bölgelere Göre Tavanlar

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Ankara
		
d-Ankara	e-Ankara	f-Muğla

3.11.Pencereler

Türk evlerinin strüktür ve cephelerinde önemli bir yer işgal eden elemanlarından biri pencerelerdir. Pencereler hiçbir zaman bireyci bir mimarın veya mimarının dilediği gibi şekillendirilebileceği ve bağlı olduğu sıkı düzen dışında uygulayabileceği bir unsur olmamıştır. Pencere daima belirli şartlara ve ancak zaman ile ağır bir gelişime tabi bir elemandır. Boyu, şekli ve takımları şaşmaz donelere bağlıdır.

Pencereler 19’ncü yüzyıl başlarına kadar iki katlı olarak yapılmıştır. Alttaki pencere açılır kapanır, üst pencere hareketsizdir. Alt pencerelerin genişliği 0.80 m, yükseklikleri 1.20 ile 1.50 m kadardır. Tabi bu boyutlar yaklaşıktır. Yüzyıllar boyunca, başlangıçta nispeten küçük olan pencereler biraz büyümüştür. Fakat normal çapta evler için 1 m genişlik ile 2 m yüksekliği hiçbir zaman geçmemiştir. Pencereler, ihtiyaç ve odaların büyüklüğüne göre sayıları arttırılmak suretiyle ayarlanır. Ölçüleri en büyük mekânlarda bile yukarıda işaret ettiğimiz boyları aşmaz. Boy, insan ölçüsü ve kullanma imkânlarına göre tespit edilmiş ve

norm şeklindedir. Büyük odalarda bu norma göre yapılmış pencerelerin sayısının 15 – 20 ye kadar çıkabileceği görülmüştür.

Pencerenin boyutlarını belirleyen, baş yüksekliği, kapak ve kanatlarının kullanılma imkânlarını aşmaları kaygısıdır. 16'ncı yüzyılda açılan camlı kanatlar nadirdi. Bunların yerinde som veya aynalı kapaklar vardı. Bununla beraber 17'nci yüzyıl sonlarına kadar pencere kanatlarındaki camlar verilmiş bir ölçüyü aşmamışlardır. Camlı kanatlar uzun müddet daha pahalı yapılara ve büyük şehirlere özgü kalmıştır. Anadolu'nun birçok şehirlerinde hatta 19'ncü yüzyıla kadar alt pencereler camsız bırakılmış ve yalnız kapaklarla kapanmıştır. Fakat bu bölgelerin ılımlı bir iklime sahip bulunmalarının bu durumun sürdürülmesine sebep teşkil etmiş oldukları da göz önünde tutulmalarıdır. Bazen cam yerine yağlı bir kâğıt kullanılmış olduğu da görülür. Bu pencerelerin eskiden daha yayılmış olduğu tahmin edilebilir. Rastladığımız en eski camlı çerçeveler, iki veya daha fazla kanatlıdır. Çerçevenin alt kısmı ilk ekseriya hareketsiz yapılıdır. Kanatlar hep içeriye doğru açıldığından pencerelerin önünde sedirde oturanlar bu sayede rahatsız olmamış olurlar.

Büyük kanatlardan başka ayrıca küçük hava kanatları da ilave edildiği görülür. Pencere kanatları, kasa ile aynı yüz ve kalınlıktadır. Hareket çerçeveleri, dişli bindirme ile kasaya oturtulur, dıştan takma menteşe ve kelebek mandallarla tespit edilir. Cam bazen macun, bazen çerçeve içine açılmış lamba içine kaydırılarak tespit edilir. Doğramanın kalınlığı 3 cm geçmez. Kasa ince duvarlarda sövenin iç yüzündedir. Kalın duvarlarda söve dış yüzdedir ve kanatlar duvar kalınlığı içinde özel yuvalarına tespit edilebilecek şekilde açılır. Bazı önemli yapılarda ve köşklere sövelerin ahşap karkas içinde mermerden yapıldıkları da görülmüştür.

Pencerelerle ilgili olarak çeşitli fırsatlarda kapakların sözü geçmiştir. Kapaklar camlı çerçeve bulunmadığı zaman, alt pencerenin kapanması için öngörülürdü. Bunlar dışarıya açılır ve özel demir kollarla tespit edilirdi. Kapanmaları halinde çengeller vasıtasıyla iki söveyi birleştiren bir demire kenetlenirdi. Kapaklar yanlara doğru açılır ve som ağaçtan veya aynalı çerçeve şeklinde yapılırdı. Bunların kapanması halinde iç mekân ışığı yalnız üst pencerelerden alırdı. 19'ncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapaklar panjur şeklinde yapılmıştır.

Pencerelerin ayrıca parmaklıkları olurdu. Bunların yerleri camlı çerçevelerin dışında ve kapakların arkasındaydı. Parmaklıklar demirden oldukları gibi, daha çok ahşaptandı. Fakat uygulanan desen ekseriya lokumlu demir, parmaklık taklididir. Şu farkla ki, dikey olan çubuklar yataylardan daha kalın tutulur ve bunlar dikeylerin içerisinden geçirilir.

Pencere takımları arasında kafesler önemli yer alırlar. Bunlar çoğu zaman selamlık pencerelerinin önünde bulunur. Yapılışları ince ıhlamur çubuklardan olur. Ekseriya pencerenin yarı yüksekliğindedir ve kapak olan pencerelerde yukarıya doğru hareket ettirilebilirler. Bazıları cumba şeklinde çıkıntılı yapılır, bazılarının içinde ufak gözleri vardır. 19'ncü yüzyılda cephelerin başka bir süsleri kalmadığı bir mimaride pencerelerin önündeki kafes yüzeyleri dış yüzlere ayrı bir özellik verirdi. Fakat kafeslerin ev içlerine ışığı ve güneşi kısmen kesmek suretiyle verdikleri hususiyet ve hava Türk evlerinin en büyük özelliğini teşkil eder. Kafes çerçeveleri çoğu zaman başlıklı olur, dış yüzeylerde de her pencereye özgü olmak üzere saksı içinde bir çiçek demeti boyalı olurdu. Bu usul 18'nci yüzyıl evlerine ayrı bir ferahlık ve sevimlilik verirdi (Eldem, 1984).

Tablo 3.12. Anadolu'da Bölgelere Göre Pencere Tipleri

		
<p>a-Mardin</p>	<p>b-Mardin</p>	<p>c-Ankara</p>
		
<p>d-Rize</p>	<p>e-Rize</p>	<p>f-Rize</p>

3.12.Dolaplar

Geleneksel konutlarımızda odaların oluşumunu etkileyen önemli öğelerden birisi de kapalı ve açık kullanma alanları olan dolaplardır. Ana işlevleri, odada bulunması gereken günlük araç ve gerecin korunmasıdır. Yüklük çubukluk, kabukluk, testilik, peşkillik, lambalık, cezvelik, fincanlık, çiçeklik, feslik, değneklik, tenbel deliği gibi, işlevlerine göre isimlendirilmiştir. İsimlendirmedeki bu yalınlık, biçimlendirmede de görülür. Gerçekten de bütün boyutlar, en uygun kullanmayı sağlayacak biçimde gerçekleştirilmiştir.

Dolapların, ev içi durumu incelenirse, kuruluşunda ilginç değişimlerin uygulandığı görülür. Eski örneklerde, dolabın kesinlikle tanımlanmış bir işlevi vardır. Bu nedenle kuruluşundan gereksiz biçimsel davranışlar ve özen yoktur. Temel amaç belirli araç ve gereci içinde bulundurmaktır. Daha sonraki örneklerde, açık alanların, değerli araç ve gereci sergilemek için düzenlenmiş boşluklara dönüştüğü görülüyor. Üstelik daha yakınlarda, masa, iskenbe, karyola gibi yer değiştirebilen çevresel öğelerin, geleneksel Türk evine girmesiyle, dolap kavramı büsbütün bir özeni ve süs gösterisi durumuna dönüşmüştür. Böylece, boyutları, kavramları, biçimleriyle kısacası tümüyle değişmiştir.

Türk evindeki böylesine bir değişim geçirmiş olan dolapların kuruluşu incelenirse, ilginç çevresel çözümleri olanaklı kılan evrelerden geçildiği görülür.

Türk evinde ve odasında, dolapların kuruluşunda çok ilginç bir başka yön daha vardır. Dolabın üst sınırı, insan elinin uzanabileceği yüksekliğin üzerine kesinlikle çıkmaz. Buda bütün biçimsel değişimlere karşı, dolaplarda değişmeyen önemli bir boyut sorunu olduğunu gösterir. Gerçekten dolabın türü, biçimi ve boyutu ne olursa olsun, tümünde değişmeyen tek ortak özellik budur. Yararlı üst sınır olan raf, genellikle dolabında üst sınırdır. Özel durumlarda dolabın üst sınırı olamadığı, ikiye bölündüğü görülebilir. Ama bu kez de dolapta daha çok ve daha az kullanılan kesimler oluşturulmuştur. Alt kesimin daha kolay kullanılabilir olmasına karşılık, üst kesim daha az kullanılacak gibi gerçekleştirilmiştir.

Odada, uyuma eylemi için gerekli yatakların saklandığı geniş dolaptır. Derinliği 75 – 90 cm, genişliği 130 – 150 cm'dir. Bu dolaplar içinde yataklar üçe katlanmış olarak durur ve üstüne yorgan, yastık, çarşaflar konur. Yer yatağının kolayca alınıp konabilmesi için yerden 60 – 80 cm. yükseklikte olması gereklidir. Yüklüklerin tabanı bu yükseklikten başlar, çift kapılıdırlar, altları çoğunlukla gusülhanedir. Yüklükler genellikle girişte ve ocak duvarında yer alırlar (Küçükerman, 2007).

Tablo 3.13. Anadolu’da Bölgelere Göre Dolap, Yüklük ve Terekler

		
a-Ankara	b-Ankara	c-Rize
		
d-Rize	e-Rize	f-Rize

3.13.Yıkınma-Gusulhane ve Diğer Çözümler

Yıkınma hem temizlik hem de İslam dini gereğidir. Evlerde genelde gusulhanede yıkınılır. Gusulhane düzeni toplumsal yaşama biçiminin vardığı çok doğru ve kolay bir çözümdür. Her odanın bir aileye ayrılmasıyla doğan yaşama biriminde gusul abdesti alma eylemi odanın gizliliğı içinde çözümlenmektedir. Her odada, bazen mutfakta bile vardır. Yüklüğün alt bölümü gusulhanedir. Yüklüğün kapakları açıldıktan, yataklar yere indirildikten sonra, yüklük tabanı olan kapak kaldırılınca gusulhane ortaya çıkar. Odaya bakan bölme atlanarak içeri girilir. Yıkınmak için gerekli su ya ocakta karagüğüm’de ya da soba üzerinde bakır suluk ’ta ısıtılır ve gusulhanede kapağın yanındaki rafa konulan bakraç içinde, güğümle getirilen soğuk su ile karıştırılır maşraba ile dökülürdü. Gusulhane döşemesi eğimli tahtadır. Ayakaltında tahta ızgara vardır. Pis sular tahta oluklarla bahçeye akar.

Tablo 3.14. Anadolu’da Bölgelere Göre Yıkama-Gusülhane ve Diğer Çözümler

		
a- Ankara	b- Ankara	c- Ankara
		
d- Ankara	e- Ankara	f- Rize

3.14. Abdestlik ve Hela

İslam dinine göre vücuttan dışarı bir şey atılması abdesti bozar, yeniden abdest alınması gerekir. Bu yüzden abdest bozma ve abdest alma yerleri birbirine yakın tutulmuştur. Abdestlik – hela orta ve üst katlarda bulunur. Genellikle evden çıkma yapar, dış yüzü daraba denilen tahta perde ile çevrenmiştir.

Abdestlik genellikle tahtadan yapılmış bir tezgâhtır; çalışma tezgâhı yüksekliğinde ve 40 – 50 cm. genişliğinde düz bir tahta üzerine çoğunlukla oval biçimde ve kenarları süslü oyulmuş bir deliği vardır. Bunun altında eğimli bir tahta tıpkı bir çörten gibi pis suları dışarıya akıtır. Bu tahta üzerinde, sabun elden kaçtığı zaman kayıp dışarıya düşmemesi için bir tuzak düzeni vardır. Tezgâh üzerinde duran ibrikten su dökülerek delik üzerinde el yıkanır. Pis sular hela çukurunda birikmez doğrudan bahçe toprağına akar. Bir akarsu düzeni olmadığı için temizlikte çok su harcanmaz, dolayısıyla akan pis su miktarı azdır, toprak tarafından emilir ve buharlaşır.

Hela abdestlikten bir kapı ile ayrılır. Döşeme tahta kaplıdır. Çokluk üçgen biçimine bir deliği vardır. Delik kenarları yine ahşapla yükseltilmiştir. Delik, tahtadan yapılmış kare kesitli düşey bir yolla hela çukuruna bağlanır ya da deliğin altı boştur, dışkılar doğrudan toprağa açılmış hela çukuruna düşer. Bu yüzden orta ve üst kat helaları alt alta gelmez, şaşırtılmıştır. Helada taharetlenmek için ibrik ve herkesin ayrı taharet mendilleri bulunurdu.

Tablo 3.15. Anadolu'da Bölgelere Göre Abdestlik ve Hela

		
a- Ankara	b- Ankara	c- Ankara
		
d- Ankara	e- Ankara	f- Ankara

3.15. Isınma

Tek odalı köy evinden saraylara kadar konutlarda hep ocaklarla ısınılırdı. Bugün hala köylerimizde tek odadaki ocaktan, hem sınımak hem de yemek pişirmek için yararlanılır. Fazla teknik yönü olmayan köy ocaklarında ısının %70'i bacadan çıkıp gittiği için, devamlı yanan ocaklara yakacak dayanmazdı. Daha büyük köy evlerinde alt katta ahırlar vardır. Hayvan gübresinin sıcaklığı sağlıklı olmamakla birlikte üst kattaki odaların ısıtılmasını kolaylaştırırdı.

Sobalardan önce sadece mangal, tandır ve ocaklarla ısıtılan evlerin planlamasında yaz ve kış mevsimlerinin etkisi büyük olmuştur. Kalın kerpiç ve taş duvarlı kuytu alt katlarda kışı geçirmek zorunluluğu doğmuştur. Günlük yaşamı, üşümeden, yorulmadan sürdürebilmek için mutfak, kızdırmalı hamam, hela, yakacak ve erzak depoları hep alt katta planlanmıştır. Burada bulunan alçak, az pencere, ocaksız odalar mangal ateşiyle ısıtılmıştır. Kış bu odalarda geçirilip, üst katlar genellikle yazın kullanılmıştır.

Kalabalık ailelerin, geniş planlanan evlerinde, üst kat odalarının birinde, sabit ocaklar yapılmıştır. Odun yakılan bu ocaklar, döşemeden 20 – 25 cm. yüksekte, basit bir yanma yeri ve gittikçe daralan genişçe bir bacadan ibarettir. Üzerinde kırıktık alçı harcından yapılmış, oymalı, süslemeli, profilli, duman toplayan bir davlumbazı vardır. Konutlarda merkezi ısıtma yoktur, her oda ayrı ocaklarla veya mangal, tandır ile ısıtılmıştır.

Yeni yakıt ve soba türlerinin çoğalmasıyla, zaten fazla randıman vermeyen eski ocaklar kullanılamaz hale gelmiştir. Kaldırılan ocakların bacalarına hemen soba boruları bağlanmış, bacasız odaların duvarları delinip, pencere camları kesilerek borular dışarı verilmiş ve çirkin görüntüler ortaya çıkmıştır (Onat, 1990).

Tablo 3.16. Anadolu’da Bölgelere Göre Isınma

		
a- Ankara	b-Rize	c- Rize
		
d- Rize	e-Muğla	f- Ankara

3.16.Aydınlatma

Her konutta lambanın konduğu bir yer vardı. Anadolu köylerinde çıra veya lamba konulan yere ‘çıraklık’ denirdi. Bazı yerlerde de üzerine lamba konulan küçük sehpa vardı, buna da ‘ocak eşiği’ adı verilirdi.

Evlerde duvardaki lambalık nişlerinden başka, kandil ve lüks lambası asmak için ortalarından göbeklerin merkezlerinden demir çengeller sarkıtılmıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısında, sokaklardaki elektrik direklerinden teller çekilmiş, odaların duvarları üzerinden tavanların ortasına borular döşenerek tesisatlar yapılmıştır. Böylece lamba yakmak söndürmek ve aydınlatmak gibi çabalar sona ermiştir (Onat, 1990).

Tablo 3.17. Anadolu’da Bölgelere Göre Aydınlatma

		
a-Muğla	b-Muğla	c-Muğla
		
d-Muğla	e- Rize	f- Rize

3.17.Perde

Evin donatımını tamamlayan, evi yabancı gözlerden ve güneşten koruyan örtülerdir. Bunlar önceleri düz beyaz patiska ya da kaput bezinden yapılırdı. Pencerenin iki yanında bulunan tunçtan topuzlara perde asılmış bir demir çubuk takılır. Bu düzenek yıkama için perde sökme ve takma işlemini kolaylaştırmıştır. Sonradan dantelli ve delik işli perdeler yapılmaya başlanmıştır. Pencereleere konulan bu perdelerden başka, kışın daha iyi ısınmak için kapılara da pamukla beslenmiş kumaştan perdeler asılırdı.

Tablo 3.18. Anadolu’da Bölgelere Göre Perde

		
a-Muğla	b-Muğla	c- Ankara
		
d- Ankara	e-Diyarbakır	f-Rize

4.GELENEKSEL DEĞER TUTUM VE DAVRANIŞLARIMIZIN ÇAĞDAŞ KONUTLARDA SORGULANMASI

Modern Mimari 1927 Weissenhoff Yerleşmesi ile uluslar arası gündeme taşınmış, CIAM toplantı ve kongreleri ile yaygınlaşmış; gerek medya gerekse uluslar arası seyahatler vasıtasıyla kültürlere sızmış ve tüm geleneksel toplumların gündemini değiştirmiştir. Ülkemizde konut 20.yüzyılda hâkim olan tasarım, yönetim ve üretim kuralların etkisi ile sadece basit bir barınma işlevi anlamında algılanıp metalaştırılmıştır. Günümüzde, konut kullanıcılarının sosyal-iletişim, gelenekler, kimlik ve aidiyet gibi psiko-sosyal ve kültürel gereksinimleri imar mevzuatı bakımından bir veri olamamakta, mimarın önsezi ve içgörüsüne kalmış gibi görünmektedir. Sonuçta, farklı coğrafi ve iklimsel koşullar altında yaşayan ve/veya geçmişten gelen farklı kültürel özelliklerine sahip olan konut kullanıcılarının psiko-sosyal ve kültürel gereksinimleri çoğu kez konut tasarımında dikkate alınmamaktadır. Geleneksel mimarinin ‘yer’i ve de dolayısıyla da yereli öne çıkaran organik mekan anlayışı,

evrensel norm ve ilkelerden beslenen modern çağın pragmatik mekan anlayışına doğru hızlı bir dönüşüm yaşamıştır. Kapitalist sistemde mekan niceliksel değerler ile anlatılmakta olup buradaki temel amaç kar maksimizasyonu olmuştur.

Diğer yandan neyin geleneksel olduğu konusunda yanlış da olsa ortak bir uzlaşma varken neyin modern olduğu konusunda ise bir fikir birliğinden söz edilemez. “Geleneksel” genel olarak tarihsel olanla eşanlamlı kullanılmaktadır. “Modern” ise konut bağlamında oda sayısı ve malzeme cinsinden bazı farklar barındırır da pratik, sade, süssüz, hızlı üretilmiş, anonim kullanıcısı olan, geleneksel değerlerdense çağdaş değerler barındıran ve günümüz insanına hitabeden, kolayca tasarlanmış, neredeyse tek tip olan anlamları taşımaktadır. Gelir düzeyleri farklı kullanıcılar için olsa da temel olarak aynı plan şemasına sahip, çok katlı konut projeleri için çağdaş veya modern terimi kullanılmaktadır. Bir sava göre ‘daha yapılırken kimin için yapıldığı belli olan geleneksel konutun sunduğu mekan kullanımına yönelik zenginlikler ve olanaklar bu modern konutların tasarımında bir veri olarak değerlendirilmemektedir’. Bu sav bir açıdan doğru gibi görünmektedir: TOKİ ve benzeri kamu veya özel kuruluşlar3 oda+ 1 salondan oluşan ayırıcı (“segregative”) plan şemasını temel alan tipolojinin biçimlendirdiği konut bloklarını yurdun coğrafi ve kültürel bakımdan farklı tüm bölgelerinde aynı duyarsızlıkla üretmektedir. Oysa bu tezin savı kültürel değer, toplumsal tutum ve insani davranışların teknoloji, bilgi ve para akışı kadar hızla değişmediği, değişik biçim ve kurgularla sürekliliğini koruduğu şeklindedir.

Tam da bu nedenle tezin bu bölümünün amacı yukarıda değinilen, konutlarda vücut bulmuş geleneksel değerlerin hangilerinin tarih içinde kaybolduğunu ve hangilerinin biz farkına varmadan ne gibi örtük biçimlerde yeniden ve yeniden karşımıza çıktığını dikkatli bir gözle serimlemektir. Tez, kültürel verilerin tamamen ortadan kalktığını değil, gereksinimler doğrultusunda şekil değiştirerek, metamorfozlar ve/veya transformasyonlar yoluyla gizli biçimlerde sürdüğünü düşündürmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle yukarıda belirlenen çerçeve doğrultusunda ve değişimin teknolojik nedenlerle çok hızlı yaşanıp bu nedenle sürdürülmediği konut bileşenleri elenerek daha sınırlı sayıda başlıkta değişim incelenmiştir. İncelemede kullanılan başlıklar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Plan Tipleri
Kapılar
Müştemilat
Kapalı ve Açık Çıkmalar
Oda ve Oturma
Mutfak
Merdivenler
Döşemeler
Tavanlar
Pencereler
Dolaplar
Yıkama - Gusülhane ve Diğer Çözümler
Abdestlik ve Hela
Isınma ve Soğutma Elemanları
Aydınlatma
Perde

4.1.Günümüz Konutlarının Plan Tipleri

Geleneksel konutlarımızdaki orta mekânların sofaların ve hayatların rolü ev halkını bir araya getirmektir. Aile reisinin hiyerarşik varlığına da işaret eden bu konutların yerini bu gün segregative (ayırıcı) bireyin özgürlük ve özerkliğini vurgulayan konutlar almıştır. Çağın demokrasi anlayışının bir ifadesi olan bu konutlar ev halkını birleştirmek yerine ayırmak üzere kurgulanırlar. Belki de geleneksel olandan en önemli kopma evlerin plan tipolojilerinde okunmaktadır.

Tablo 4.1. Günümüz Konutlarının Plan Örnekleri

Ancak, planlara dikkatle bakıldığında, yani görsel okumalar yerine kavramsal-zihinsel okumalar yapıldığında yeni konutlarda gece ve gündüz holleri arasındaki ayrımın çok belirgin olduğu, dış kullanıcıyla iç kullanıcının iletişiminin bazı noktalarda kesilmek istendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mutfakların hemen tümü geleneksel evlerdekinden daha küçük olmakla birlikte girişe hemen yakın olarak çözülmüş özerk mekânlardır. Sungur ve Çağdaş (2003) özellikle sosyal konutlarda bu çözümlerin memnuniyeti arttırdığını belirtmişlerdir. Bir başka deyişle, geleneksel evlerde sağlanmak istenen mahremiyet yeni evlerde de varlığını korumakta ve hatta bunu sağlayamayan konut çözümleri halk tarafından benimsenmemektedir (Gür 2000).

4.2.Kapılar

Kapılar konusunda söylenebilecek en güzel söz belki de zaten söylenmiş olandır: “İlginç bir olgudur kapılar, tam açık olunca bakmazsınız da hafif aralıksa bakasınız gelir. Palimpsest insanın bu merakını bilir. Norberg-Schultz Prag’ı anlatırken ne de güzel örneklemiştir kapıları. Ama kapılar yalnızca güzel manzaralara bakan vistalar demek değildir.

Kapılar umut ve ödül alegorileridir. Surlarla çevrili kentin kapısından içeri girmek için bekleyenler, kentli için artık rutinleşmiş şölenlerle ödüllendirilirler. Kervansaray kapısında duranlar, iyi bir yatak iyi bir aş ile ödüllendirilirler. Umudun olmadığı yere kapı dikilir mi? demiştir (Gür,2002).

Bir metafor olarak kapı gizemin sınırında durur. “Kim o?” ya beklenen yanıtı vermeyene açılmaz gizemin sisi. Palimpsest herkese açık kapılar, kimilerine yarı açık kapılar ve duvar gibi kapılarla doludur, doğru okunduğunda. Örneğin, merdivenli bir sokak, taşta dur demekle eşdeğer bir anlam taşır. “Belki arka sokaktan” demektir. Kapının gücü taşında, tuğlasında veya ahşabında değil, doğrudan kendindedir. Palimpsestteki her türlü boşluğun, açıklığın işlevsel ve sembolik birer anlamı vardır. Derler ki, insanın insanı görmesi için iyidir çok kapı, az kapıdan; bu yüzden palimpseste çok deliklidir sokaklar. Ama kimse demez ki kapı var kapıcık var!

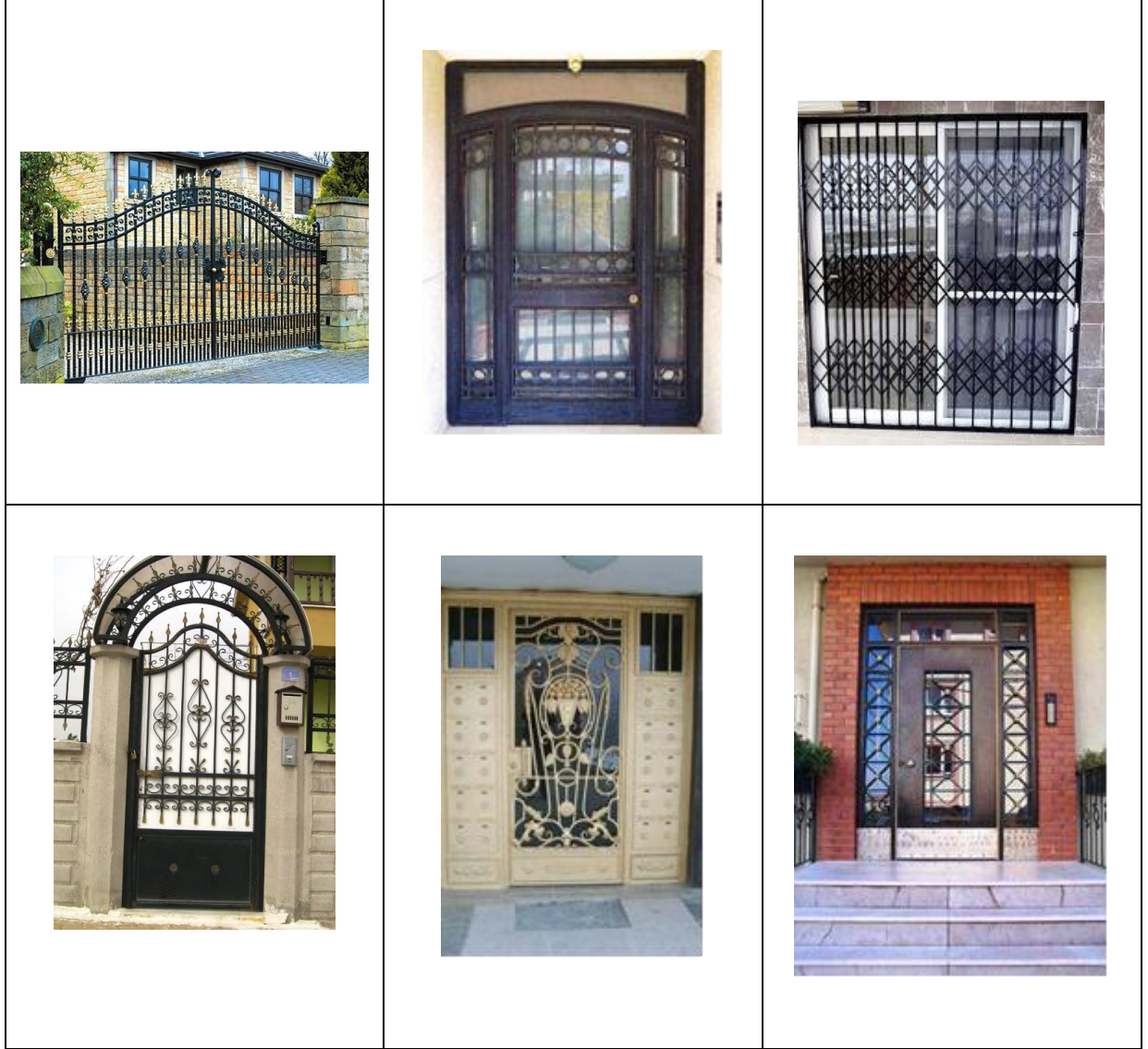
Medrese kapılarının insan boyundan küçük olmasının açıklaması, içeri girene alacağı bilginin çok az olduğunu ve içerdeki medrese hocasının basit ve mütevazı bir kişilik olduğunu vurgulamaktır, denir. Oysa diğer yandan, başınızı eğmeden giremediğiniz bu kapı bilgi karşısında peşinen eğilmeniz gerektiğini de ima etmez mi? Kapı basit bir olgu değil bir paradokstur palimpseste. Aralanırken içerde olmak başka, dışarıda olmak başka duyular verir kişiye. *Palimpsest yaşamın zengin açılımını kavramış ince duyarlılıklarla, çelişkilerin tek vücut olmuş bütünlüğü ile doludur.* Sinan’ın mandalları buna en güzel örneği oluştururlar.” (Gür, 2002, s.72).

İç kapılar fabrikasyona teslim olmuş görünmektedir (Tablo 4.2).Dış kapılarda bu gün yaşanan değişim şöyle açıklanabilir: tek aileye ait evlerden çok aile barındıran apartmanlara geçilince ev kimliğinin yerini apartman kimliği almıştır. Bu kimlik vurgusu dış kapının özellikle ferforje dizaynıyla kendini dışa vurmaktadır (Tablo 4.3).

Tablo 4.2. Günümüz Konutlarından Modern Kapı Örnekleri

Tablo 4.3. Günümüzde Kullanılan Ferforje Kapılar

4.3.Müştemilat

Günümüz konutlarında müştemilatın yerini kapıcı daireleri, teknik odalar, güvenlik kulüpleri almıştır. Daire içinde bulunan diafon sistemleri ile burada bulunan kişilerle irtibata geçilebilmektedir (Tablo 4.4).

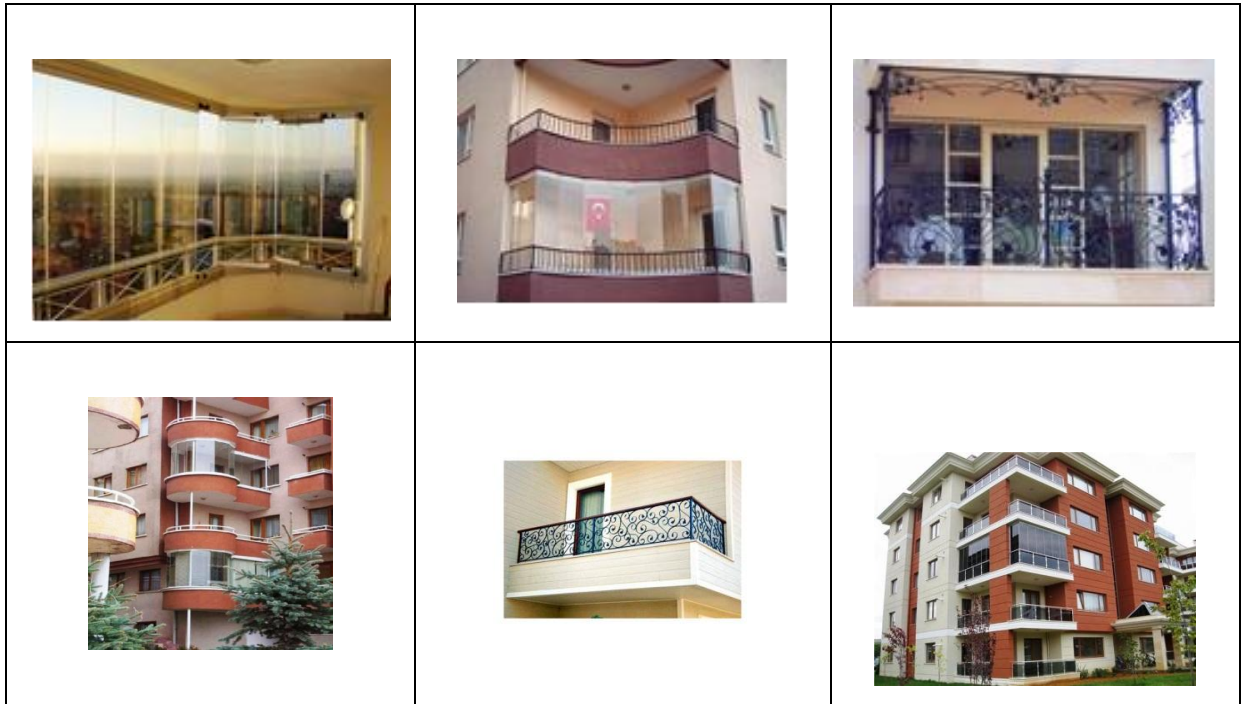
Tablo 4.4. Günümüz Konutlarında Giriş Mekânları ve Yardımcı Eleman Yerleri

4.4.Kapalı ve Açık Çıkmalar

Eski kapalı ve açık çıkmaların yerini bu gün balkonlar almıştır (Tablo 4.5).

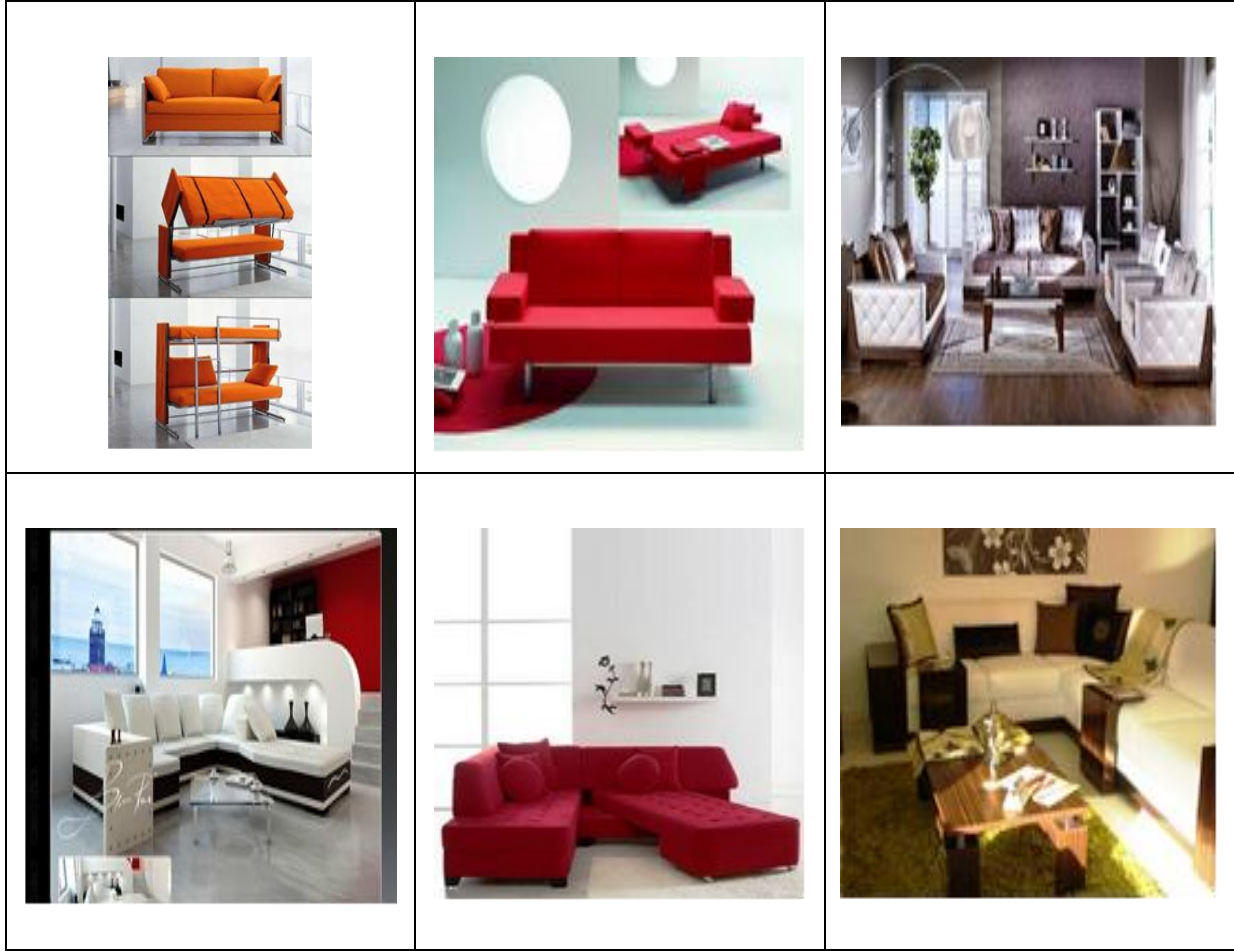
Tablo 4.5. Günümüz Konutlarından Balkon ve Teras Örnekleri

4.5.Oda ve Oturma Birimleri

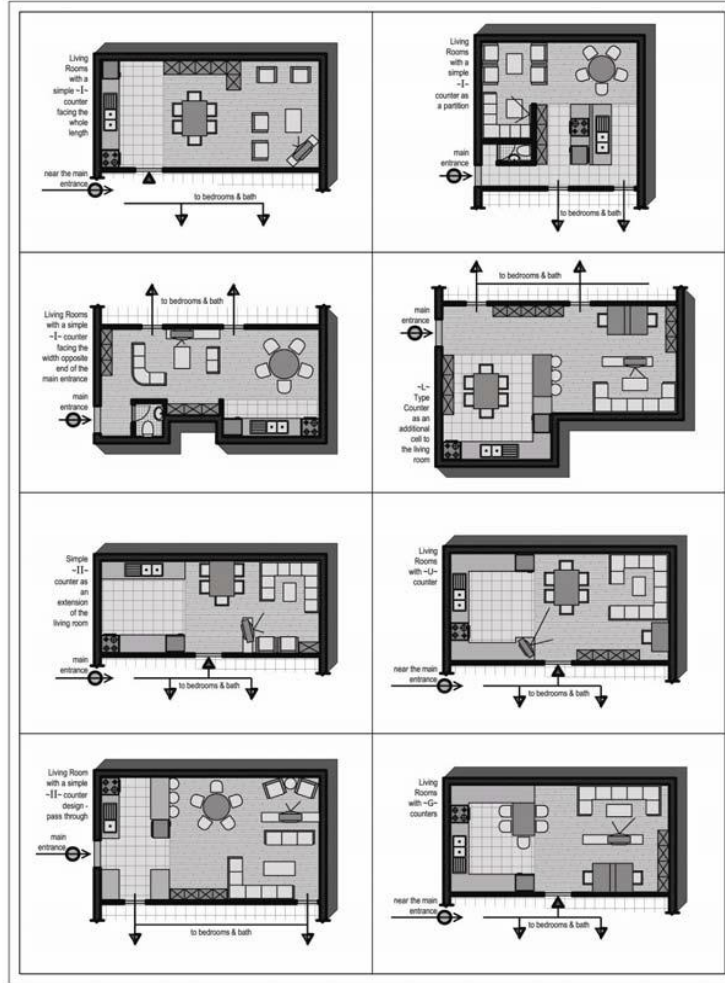
Geleneksel evlerde odalar özel amaçlı değildi ve bu nedenle ve malzeme kısıtları nedeniyle benzer boyutlarda olurdu ve genellikle yerleşim çeperlerde olurdu. Bu gün odalar özel işlevlerine göre boyutlandırılmakta ve özellikle salonlar modern ilkelerin etkisiyle birkaç kümenin bir araya getirilmesi şeklinde düzenlenmekte ve 18. yüzyılın ortalarından sonra batı donatılarıyla donatılmaktadır. Ancak eski evlerimizde gerek ev sahipleri gerekse konukların yatması için yorgan ve döşeklerin depolandığı gömme dolaplarda saklanan uyku düzenekleri bu gün daralan konutta yerini çek-yatlara bırakmakta ancak geceleyen konuklar için Türk evinde olanaklar hazır tutulmaktadır. Ayrıca minderler dün ne kadar vazgeçilmez ise bu gün de o denli vazgeçilmezdir.

Tablo 4.6. Günümüz Konutlarında Oda Düzeni ve Oturma Elemanları

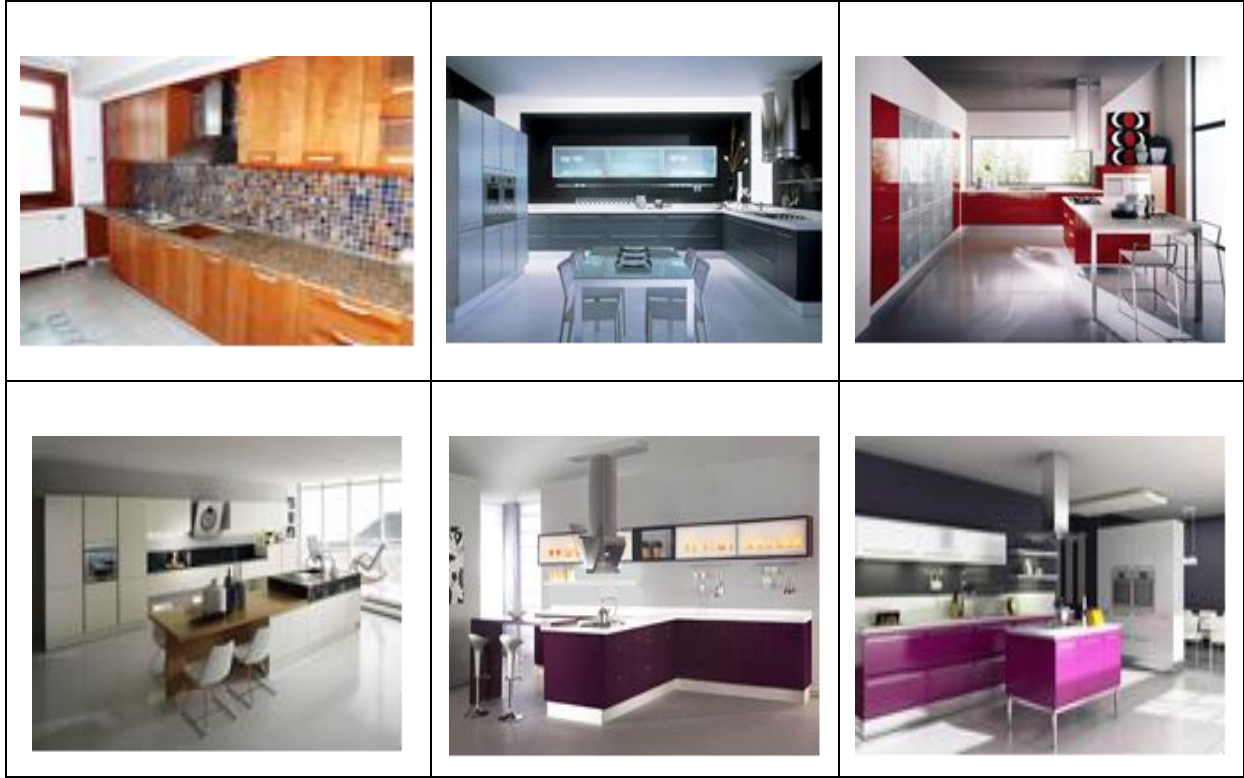
4.6.Mutfak

Bu gün mutfaklarda yaşanan en büyük değişiklik açık mutfak diye betimlenen mutfak tipolojisine geçilmesidir. Her iki alanda da daha çok kadınlar tarafından kullanıldığı tahmin edilen serbest mutfak yerine, Avrupa'da % 70 ve Türkiye'de % 25 olmak üzere çok amaçlı yaşam alanları gözlemlenmiştir. Bu tarz alanlardaki yaşam alanları Türkiye'de yaklaşık 100 m² ve Avrupa'da 90 m² olmak üzere neredeyse her iki coğrafyada da eşittir. Bu tür yaşam alanlarının ortalama büyüklüğü Türkiye'de 27 metrekare civarındadır. Avrupa için bu rakamlar 38 m² ve %44 arasında değişir. Bu bilgiler üzerine, bahsedilen alanların Türkiye'de yoğunlukla mutfak için kullanıldığı ve misafir ağırlamak için farklı bir odanın kullanıldığı varsayılabilir, ama aslında Avrupa'da bu alanlar oturma odası görevi görmektedir. (Erbay, Kuloğlu, Gür ve Erol). Bunlar Türk evi mutfağına ciddi benzerlik göstermektedir. Bu bulgular bize ülkemizde adım adım gelenekselimizde mevcut olan çok amaçlı mutfaklara geçildiğini işaret etmektedir.

Şekil 4.1. 1990'dan sonraki çok amaçlı oturma odası modellerinin tanıtımı (Gür, Ş. Ö.)

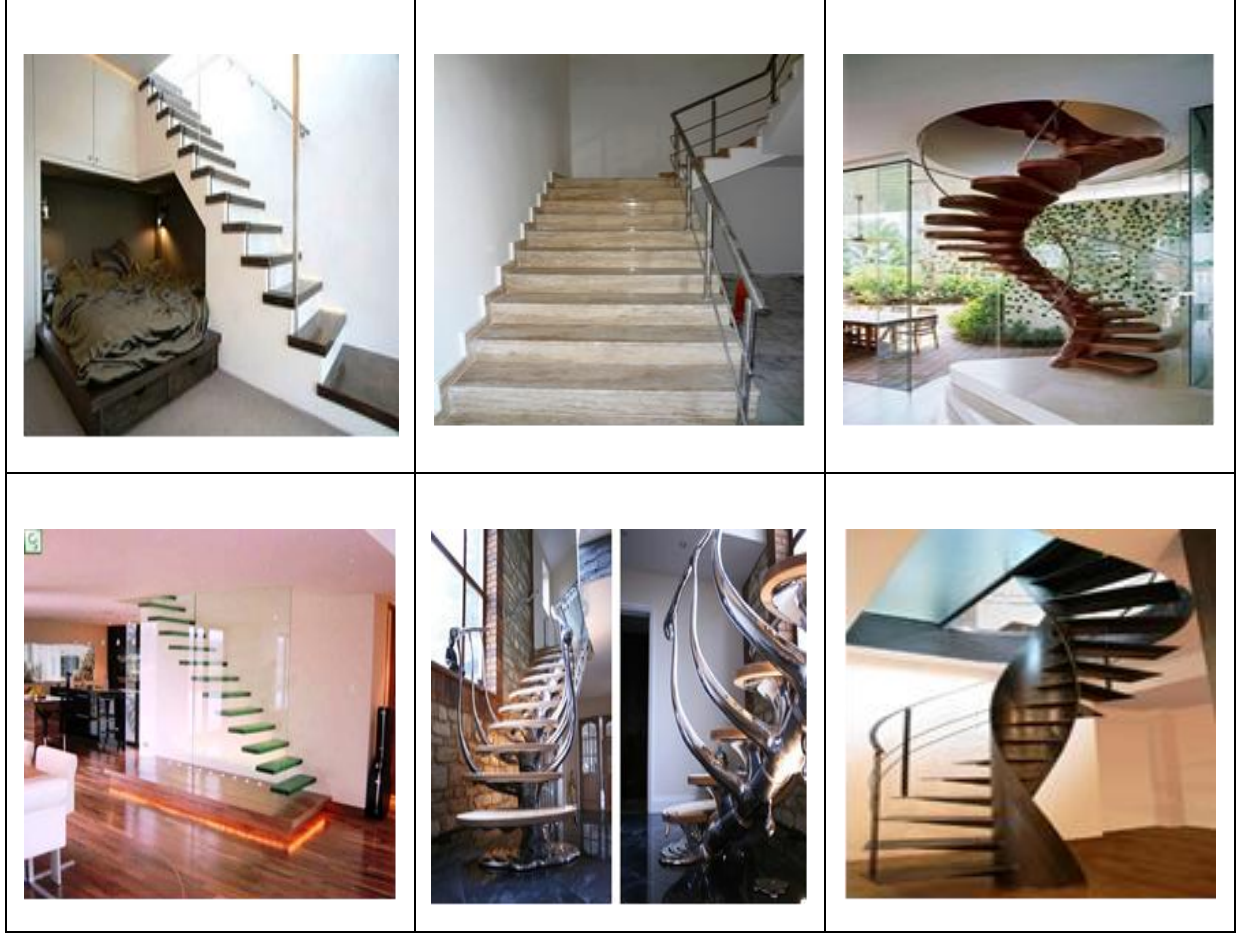
Tablo 4.7. Günümüz Konutlarından Mutfak Örnekleri

4.7.Merdivenler

Geleneksel evlerimizde merdiven altları depo, kiler ve diğer amaçlarla yoğun kullanılan alanlardı. Bu gün de iyi mimarların elinden çıkmış tasarımlarda merdivenler, bölücü, yönlendirici estetik elemanlar gibi kullanılmakta ayrıca altları tuvalet, çalışma nişi, kitaplık vb. şekillerde kullanılmaktadır.

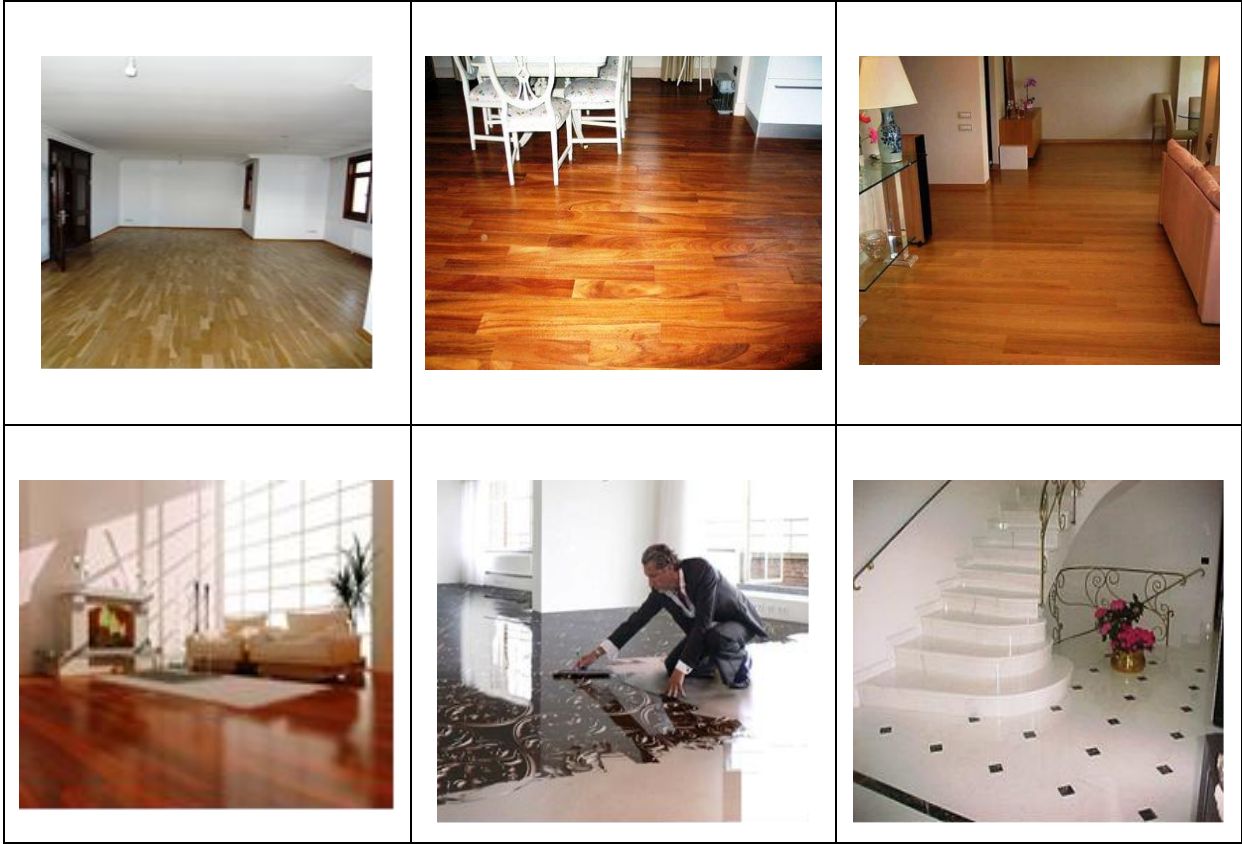
Tablo 4.8. Günümüz Konutlarından Merdiven Örnekleri

4.8.Döşemeler

Teknolojinin ilerlemesi doğal olarak malzeme çeşitlerini arttırmıştır ama konutlarda ahşap, taş ve mermer gibi geleneksel malzemelerin sürdürüldüğü söylenebilir. Ancak doğal malzemeler bu gün yapay malzemelerden daha pahalı olduğundan konutların büyük çoğunluğunda pvc kökenli malzemelere ve diğer sentetiklere geçildiği bilinen bir gerçektir (Tablo 4.9).

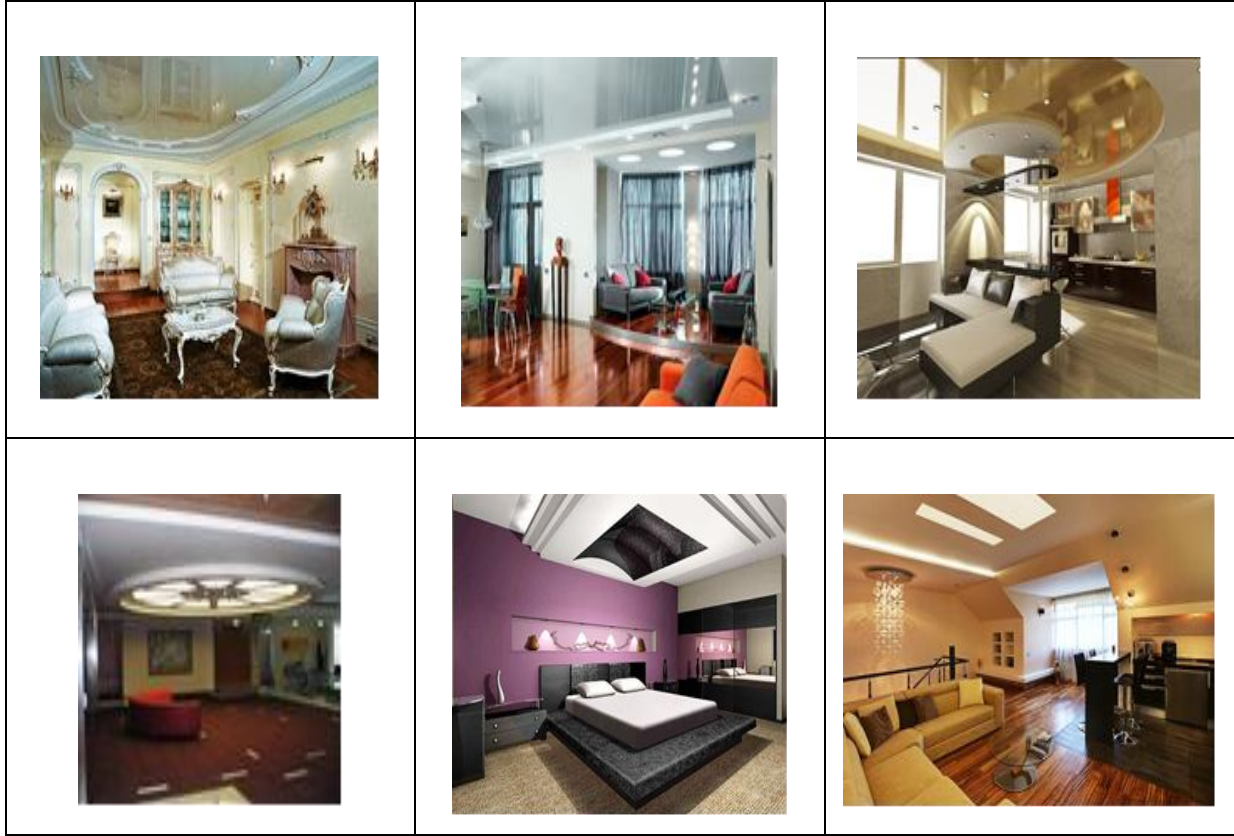
Tablo 4.9. Günümüzde Kullanılan Modern Döşeme Örnekleri

4.9.Tavanlar

Tavanın dekoru geleneksel evlerde de evin statüsü ile ilgili bir yorumdur. Bu gün de dar gelirli evlerinde ahşap kaplamaların, bağdadilerin yerini düz betonarme tavanlar alırken daha zengin kesimlere hitabeden konutlarda tavan süslemeciliği sürmektedir. Kartonpiyerler bu konuda örnek verilebilirler (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Günümüzde Modernleşen Tavan Örnekleri

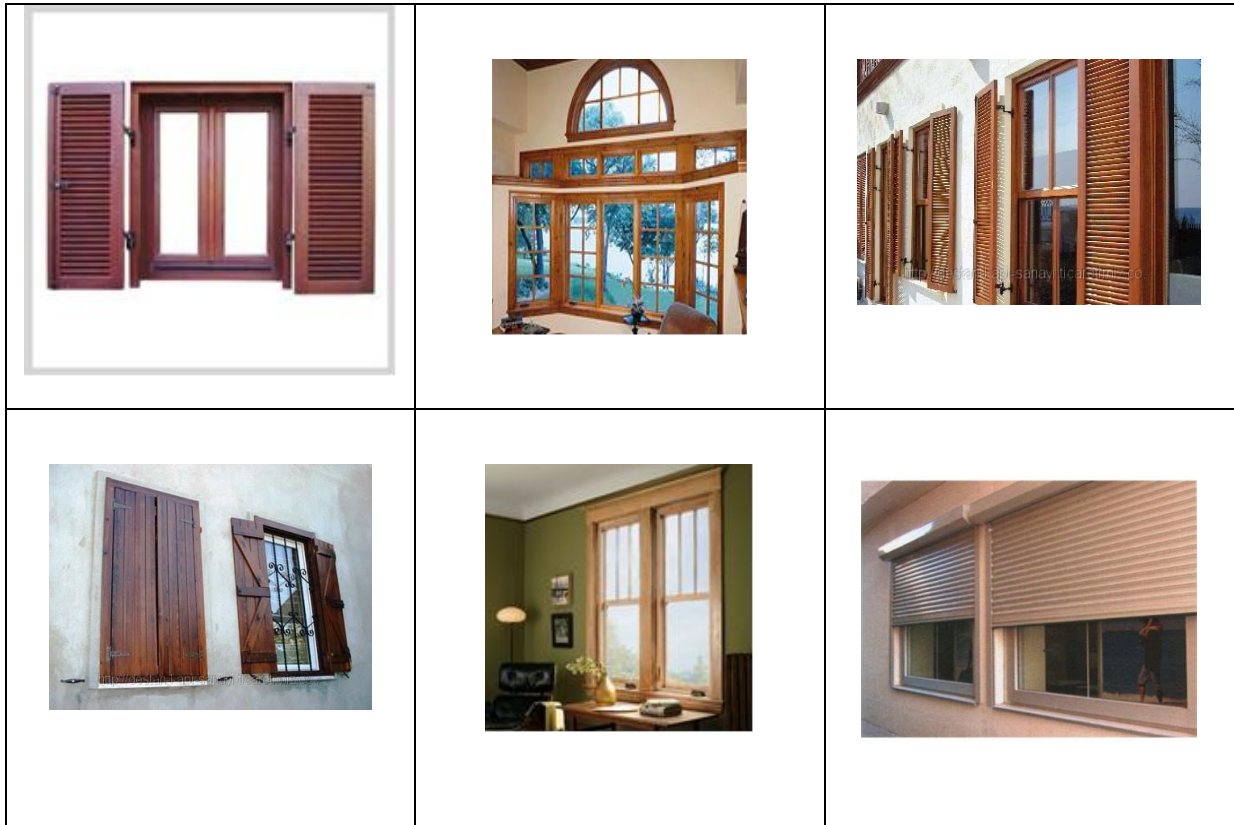
4.10.Pencereler

Çamlıdere evlerinden söz ederken Gür (2010, s.267) : “Bu evlerin fiziksel varlıklarının en güzel yanı gözleri... Sürmeleri ahşaptan... Ne denli keskin bakarsanız bakın derinliklerini görmemiz olanaksız, onlar sizin için açılmadıkça” demiştir (Tablo 4.11). Bu söylemiyle Gür, geleneksel pencere çözümlerinin mahremiyeti ve aile ile ilgili alanı sınırlandırma işlevini sağlama özelliklerine işaret etmektedir. Bu gün de evlerin dışarı bakan gözenekleri farklı teknoloji ve malzemelerle de olsa aynı görevi yapmakta, saydamlık kavramı daha çok kamusal alanların çözümünde kendine yer açabilmektedir. Evler hala korunaklı, denetimli ve gizemlidir. Değerler aynı değerdir, çözümlerin teknolojisi zamana uyarlanmıştır.

Tablo 4.11. amlıdere Evleri Pencereleeri

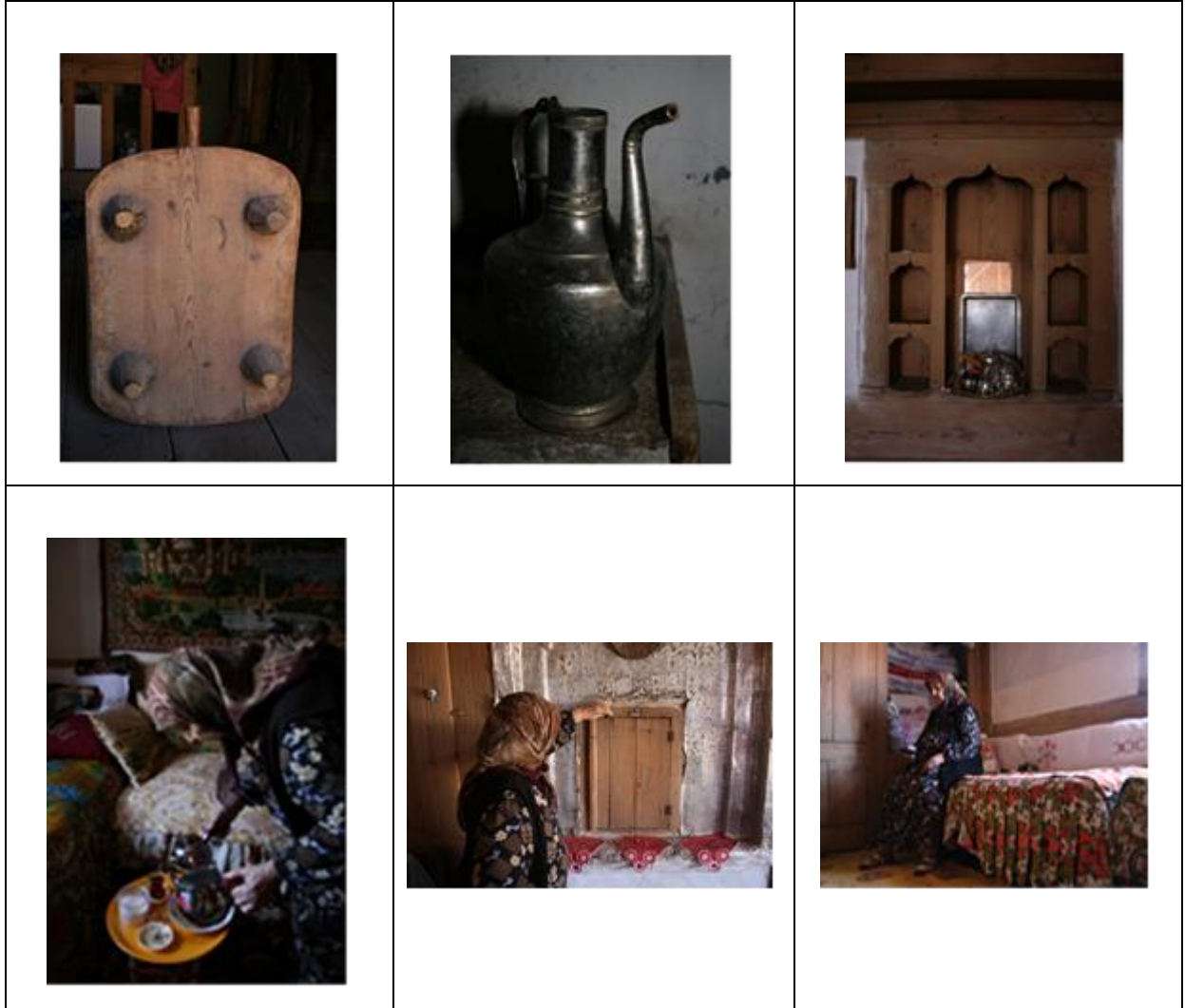
Tablo 4.12. Günümüzde Kullanılan Pencere rnekleeri

4.11.Dolaplar

Aynı çalışmasında Gür (y.a.g.y): “Her şey yaşama örülerek var olmuş burada. “Modern Mimari’nin düz ve yalın duvarlarına inat, burada duvarlar yaşamın akışına koşut biçimde çeşitli boşluklarla donanmış: dolaplar, dolapçıklar, raflar, terekler, yüklükler, kilerler, nişler... Her şeyin bir yeri var bu evlerde (Tablo 4.13. – Tablo 4.14.). Akıllı ev diye buna derler!” demiştir.

Tablo 4.13. Çamlıdere Dolap Örnekleri

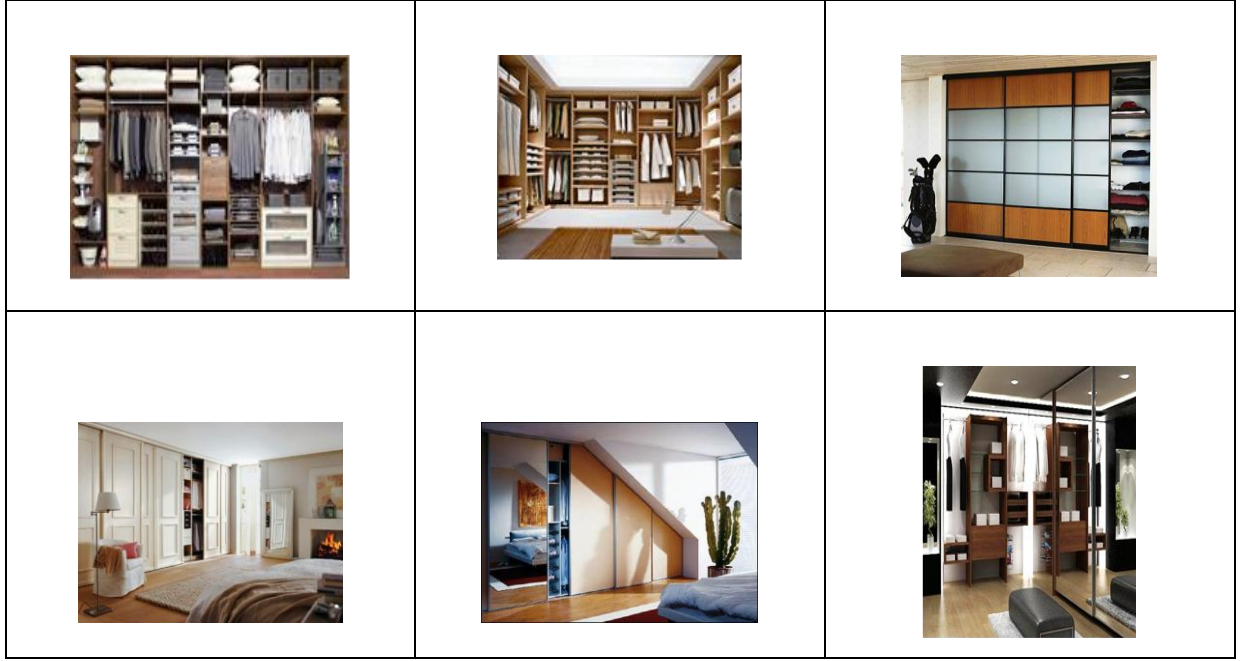

Tablo 4.14. Doğu Karadeniz Bölgesi Dolap Örnekleri

Modern Mimari ile ilk tanışılan yıllarda Gür'ün de ifade ettiği gibi tüm duvarları yalın, işlevsiz evlere çok sık rastlanmakla birlikte bu gün gereksinmelerin daha çok farkına varıldığı ve geleneksel dolap anlayışının gömme dolap ve giyinme odaları şeklinde yeniden gündeme taşındığı görülmektedir. Bir mimari ayıp telafi edilmeye çalışılmakta geleneksel öğreti bir bilgelige dönüşmektedir (Tablo 4.15).

Tablo 4.15. Günümüz Konutlarında Modern Dolap Örnekleri

4.12. Yıkama – Gusülhane ve Diğer Çözümler

Yukarıda işaret edilen gusülhane çözümlerinin yerini bu gün tasarımlarda ebeveyn yatak odalarından kullanılan ebeveyn banyoları almakta ve geleneklere geri dönme gereğinin ciddi olarak duyumsandığı uygulamadan anlaşılmaktadır (Tablo 4.16).

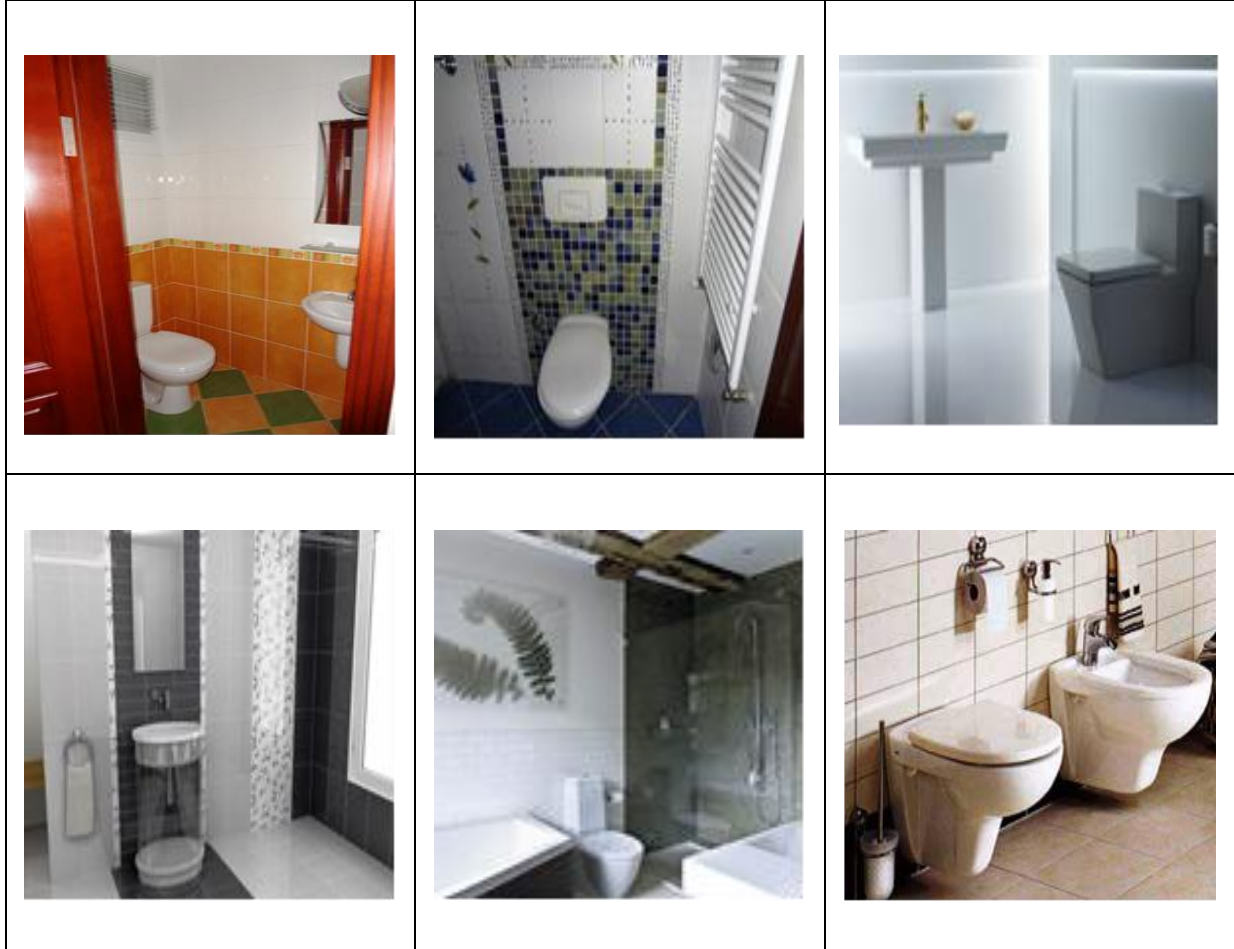
Tablo 4.16. Günümüz Konutlarında Modern Banyo Örnekleri

4.13. Abdestlik ve Hela

Geleneksel evlerde bulunan abdestlik ve helalar bu gün işlev değiştirmiş bir biçimde sürmektedir. Bu mekânlar çağdaş uygulamada karşımıza “misafir tuvaleti” adı altında çıkmaktadır (Tablo 4.17).

Tablo 4.17. Günümüz Konutlarında Modern Tuvalet Örnekleri

4.14. Isınma ve Soğutma Elemanları

Geleneksel konutlarda ısınma duvar bacaları veya şöminelerle ve göreceli olarak yakın dönemlerde sobalarla sağlanmıştır. Geleneksel aklın en güzel ısıtma örneğine Kars evlerinde rastlanır. Kars evlerinde iki ayrı plan tipinin uygulandığı görülmektedir. Bunlardan birincisinde giriş holleri yapının bir köşesine yerleştirilmiştir. Giriş holü yapının sağ veya sol köşesinde olanlarda odalardan biri bu girişin yanındadır. Giriş holünden çift kanatlı bir kapı ile salona, salondan da yine girişe benzer bir kapı ile yanındaki odaya geçilir. Yana yana dizilmiş odalardan diğerlerine daima bir geçiş vardır. Böylece ev içerisinde dairevi bir

dolaşım sağlanır. Diğer tiplerde ise, giriş holünün bir tarafından salona, diğer taraftan da misafir odasına geçilmektedir. Bu tip evlerin birbirleri ile bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Kars'ın sivil mimari örneklerini oluşturan, Rusların yapmış olduğu evler çoğunlukla taş ve kerpiçten yapılmıştır. Ayrıca Peç ismi verilen şömine biçiminde yeni bir ısıtma sistemi burada uygulanmıştır. Bu sistemde Peçlerin içerisinde yakılan kömürlerin çıkardığı sıcaklık iç mekan duvarlarından geçirilen borularla yapıların tümünü ısıtmıştır. Kışların soğuk ve uzun geçtiği Kars'ta Peçlerin yanı sıra daha değişik ısıtma sistemleri de geliştirilmiştir. Odaları birbirinden ayıran duvarların köşesine yarım daire biçimli ve çıkıntılı “galanka” denilen büyük bir soba yerleştirilmiştir. Altı demir döküm olan ve yüksekliği tavana kadar ulaşan, yukarıya doğru daralan ve boruya dönüşen sobalarla evler ısıtılmıştır.

Diğer yandan özellikle İran, Pakistan vb. ülkelerin sıcak ve kurak iklime sahip bölgelerinde yapıların birbirlerinin gölgelerinden yararlanabilmesi için şehirler sıkışık düzende inşa edilmişlerdir. Ancak bu yapı düzeni yörede serinletme için çok gerekli olan rüzgardan yeterince yararlanmayı engellemiştir. Adı geçen yerleşim düzeninin bu dezavantajını gidermek için yöre halkı rüzgar tutucu bacaları geliştirmiştir. Bu sayede dışarıda rüzgar yokken bile binayla dış ortam arasında hava alış verişi oluşturulabilmektedir. (binanın kütlesi ısı depolar ve içeride yüksek basınç oluşur.). Diğer yandan geleneksel evlerimizin bölgesel farkları arasında serinletmeye gereksinme olduğu durumlarda pencerelerin karşılıklı olmasına dikkat edilmiştir.

Günümüz kentleri de gerek kültürel, gerekse ekonomik nedenlerle sıkışık düzende yapılmışlar ve yapılmaktadırlar. Bu durumda insanların rüzgarın gerek serinletme gerek havalandırma, ferahlatma etkisinden yararlanması engellenmektedir. Bu, unutulmaya yüz tutmuş serinletme ve havalandırma sistemini, günümüz çok katlı yapılarında hava kolektörleri ile kombine ederek serinletme ve doğal havalandırma yollarına gidilebilecekken çağdaş mimaride yapay havalandırma sistemleri tercih edilmektedir.

Ancak ısıtma çözümü olarak kullanılan şömineler mimaride nostaljik nedenlerle varlığını hala sürdürmekte ve barbekü aracı olarak balkon ve bahçelerimizde kullanılmaktadır. İyi mimarların tasarladığı konutlarda evin karşılıklı pencerelerinin olmasına dikkat edilmekte ve doğal havalandırma anlayışı sürdürülmektedir.

Tablo 4.18. Günümüzde Kullanılan Şömine ve Barbeküer

4.15.Aydınlatma

Teknolojinin değişmesiyle doğal olarak elektrikle aydınlatma bu gün en yaygın kullanımdır. Ancak gelenekselden kalma bir alışkanlık kitap okuma, çalışma noktasal aydınlatma araçlarının hala kullanılmaya devam ettiğinin kanıtıdır. Ayrıca romantik etki bırakan eski fitilli lambaların yerine bu gün mum ışığından yararlanma eski bir alışkanlığın hala sürdüğünün göstergesidir.

Tablo 4.19. Günümüzde Kullanılan Aydınlatma Elemanları

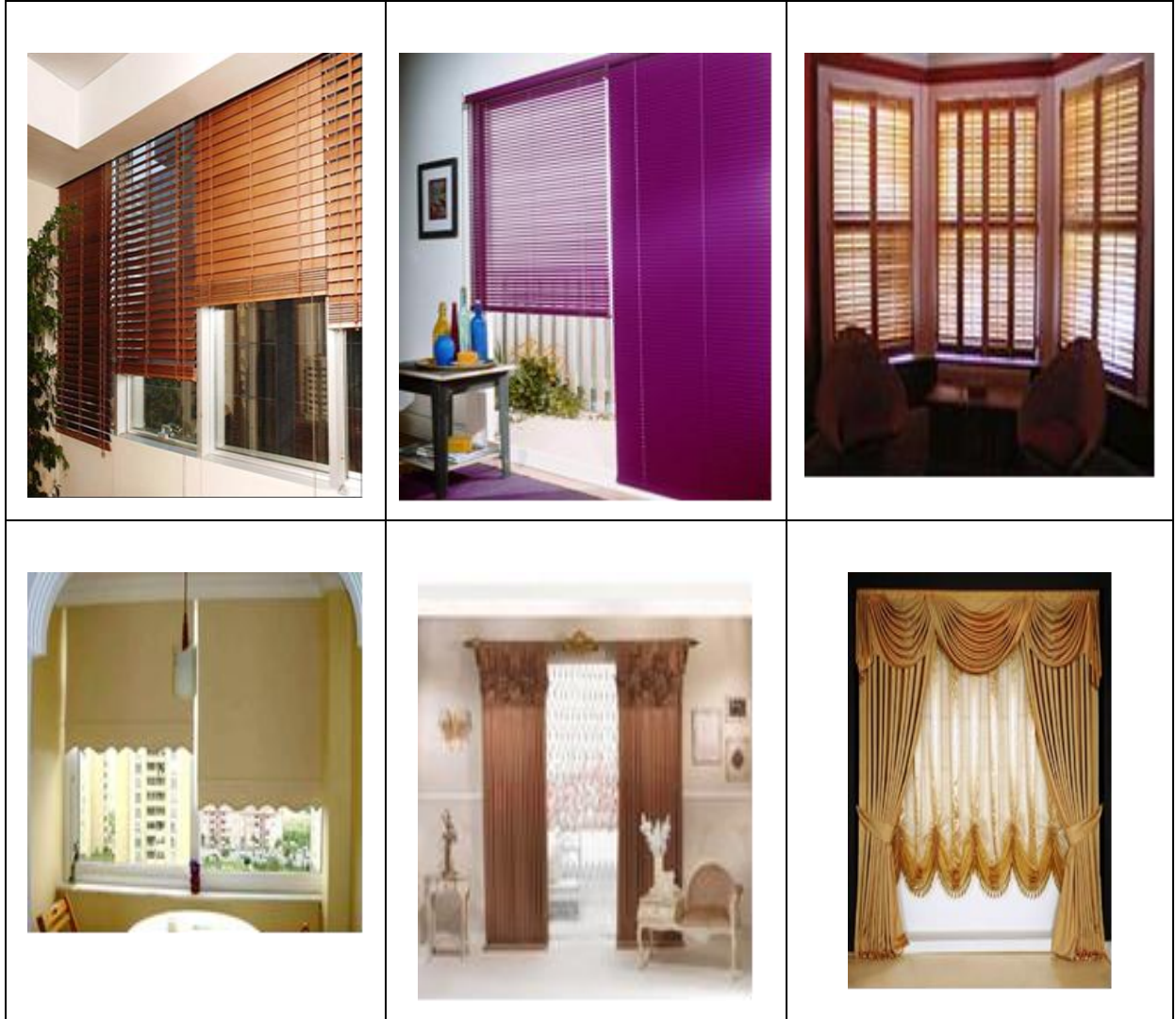
Tablo 4.20. Günümüzde Kullanılan Noktasal Aydınlatma Elemanları

4.16.Perde

Perde konut mahremiyetinin sağlanmasında dün ne kadar önemliyse bu gün de o kadar önemlidir. Eski elişi dantelleri üretmek günümüzde gereksinmeyi karşılamaktan çok uzak olduğundan bu gün fabrikasyon ürünler kullanılmaktadır. Ancak burada bile el işlerinin taklit yoluyla sürdürüldüğünü bazı stor türlerinde görmek olanaklıdır (Tablo 4.21).

Tablo 4.21.Günümüzde Kullanılan Modern Perde ve Benzeri Örnekler

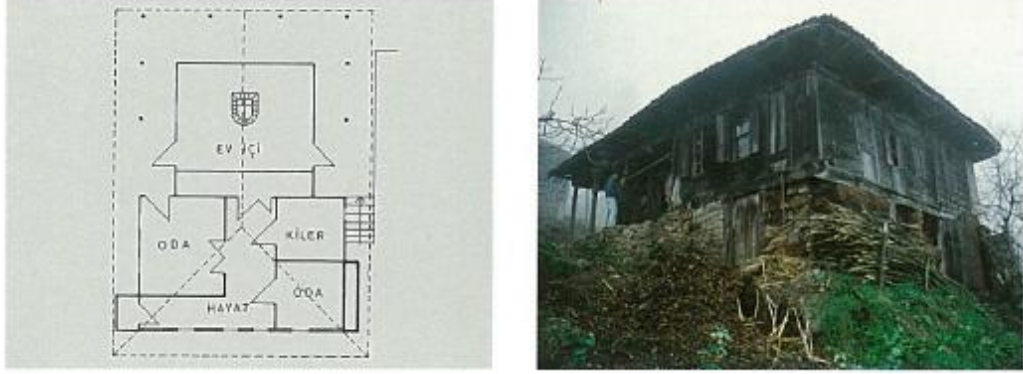

5. SONUÇ

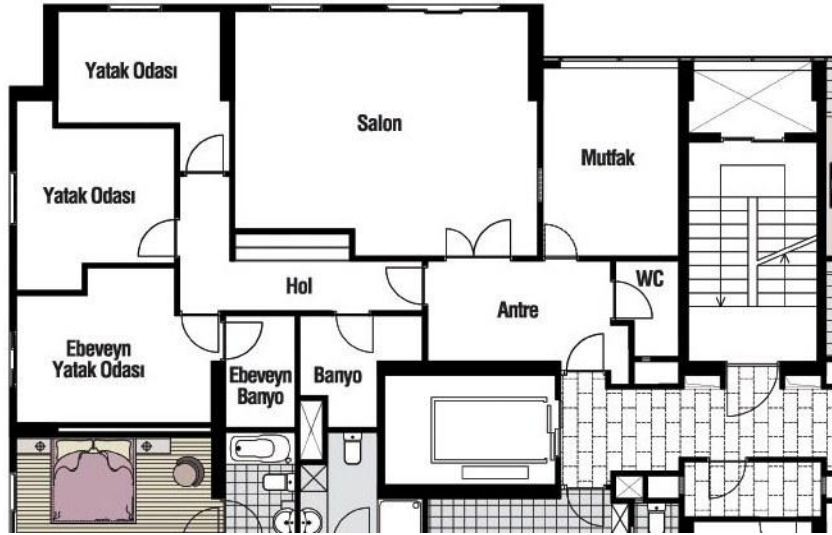
Modernleşme ve küreselleşmenin kültürlerin birçok alanını etkileyerek değiştirdiği ve zengin dünya kültürlerini tek biçimli hale getirdiği şeklinde söylemler mevcuttur. Ancak geleneklerin zaman içinde sürekli evrilerek ve özgün yapılarını değiştirerek koruduğu birçok düşünür tarafından ileri sürülmüştür. Bu tez geleneksel konutlarımızın örneğinde geleneklerin yok olup olmadığını eğer sürüyorsa ne gibi biçimler olarak örtük bir biçimde sürdüğünü göstererek kanıtlamak amacıyla ele alınmıştır. Çalışma göstermektedir ki Edward Said'in tezi bu çalışma kapsamında doğrulanmaktadır. Geleneksel olanın bilgisi günümüz projelerinde farklı biçimlerde sürmektedir. Bu durum öncüllerle bu günkü çözümler karşılaştırıldığında en az üç biçimde kendini göstermektedir: birincisinde öncül bir kalıp olarak mevcuttur. Buna az rastlanmaktadır. Diğer sürme biçimlerinde öncülün bazı parçaları alınıp kombine edilmekte veya bir ilke geçmişten bu güne taşınmaktadır.

Ancak bu arada yaşam örüntülerinin ve ortamlarının modern yaşamda değişmesi sonucunda en önemli olan konut tipolojilerinin çok azının yaşatılabildiği görülmüştür. Buna karşın, geleneksel konutlarımızda her zaman çok önemli olmuş mahremiyet kavramının sağlanması için ön görülen sofa, hayat gibi ayrımların ülkemizdeki yeni konut çözümlerinde sürdüğü açıktır. Yaygın olarak benimsenmiş modern konut tiplerinde de gece/gündüz ve kirli/temiz ayrımlarının çok belirgin olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, ülkemiz kullanıcısının benimsediği konut tipi bir konut planında girişten perdelenmiş olarak çözülen gece hollerinin özerk olarak bulunmasıdır. Ek olarak eskiden ön sofa veya hayat denen mekânlarda çözüldüğü için konuk ağırlama mekânlarını tedirgin etmeyen mutfakların modern dönemlerde aynı özelliği koruduğu ve yine dışla en bağlantılı mekân olduğu incelemelerde ortaya çıkmıştır.

Trabzon – Sürmene, Aksu Köyü / Village, Fikri Dilaver Evi / House

Şekil 5.1 Hayatlı Ev (Sümerkant, M. R.)

Şekil 5.2 Gece Gündüz Ayrımlı Plan Örneği (Yazar)

Modern görümlü ve planlı yeni konutlarda seri üretime teslim olmuş bina öğeleri dışında ki bunlar arasında kapılar, pencereler, döşemeler, tavanlar sayılabilir, eski yüklüklerimizin oda içi dolaplarımızın yerini, anlamı aynı kalmak üzere gömme dolaplar, gerek oturma gerek yatmaya hizmet eden Osmanlı sedirlerinin yerini çekyatlar, pencere kepenklerinin yerini jaluzi, screen gibi elemanların aldığı, eski gusülhanelerin yerini ebeveyn yatak odalarından kullanılan banyoların aldığı, göstermelik de olsa yaşama alanlarına sıcak atmosfer sağlamak üzere yapay şömine ve duvar bacalarının yerini modern elektrikli şöminelerin aldığı, mutfak tereklerinin yerini hazır mutfak dolaplarının aldığı, aydınlatma elektrikli bir donanıma geçtiği halde şamdan ve mumlukların eski dönemlere bir özlem

anlamında korunduğu, özellikle dış kapılardaki kimlik duygusunun yine dış kapılarda Art Nouveau örneklerle ve el işçiliğiyle sürdürölmekte olduğu bu tezde saptanmıştır. Dolayısıyla gerek modernleşmenin gerekse küreselleşmenin konut bağlamında toplumsal hafızayı silemediği ortaya konmuş, Edward Said, Nasr, Laraoui gibi düşünörlerin söylemleri büyük oranda doğrulanmıştır.

şekil 5.3 Yöklük ve Gömmö Dolap

şekil 5.4 Sedir ve Çekyat

şekil 5.5 Terek ve Modern Mutfak

Şekil 5.6 Kepenkli Pencere ve Jaluzi Örneği

Şekil 5.7 Gaz Lambası ve Elektrikli Aydınlatma Örneği

Şekil 5.8 Gusülhane ve Ebeveyn Banyosu

6. KAYNAKLAR

- Acar, E. (1996). “Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 380-394.
- Aksoy, E. (1983) “ Orta Mekân: Türk Sivil Mimarisinde Kuruluş Prensipleri ” Mimarlık ve Sanat: 39-92.
- Aksoy, Ö. (1977). Biçimlendirme, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Alga, R. , (2005). Yaşam Döngüsüne Bağlı Olarak Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bekleyen, A. (2000). Diyarbakır Geleneksel Evlerinin Sosyo-Kültürel Açından İncelenmesi: Fiziksel ve Davranışsal Konumlar, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Bektaş, C. (2007). Türk Evi, Bileşim Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, C. (2004). Bodrum Evleri, Bileşim Yayınları, İstanbul.
- Bammer, A. (1996). Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme,
- Cerası M. (1999). Osmanlı Kenti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ekinci Z. (2005). Bir Konağın Kurgusu, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Eldem S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Eldem, S. H. (1984). Türk Evi I, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eldem, S. H. (1986). Türk Evi II, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eldem, S. H. (1987). Türk Evi III, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erbay, M., Kuloğlu, N., Gür, Ş. Ö., (2012) and Erol, Ş. Y. “Effects of Changing Life Styles and Globalizing Tendencies on Kitchen Size and Design: Turkey as a Case”, Research Journal of International Studies, ISSN: 1453-212X Issue 23 , 143–156; http://www.eurojournals.com/international_studies.htm
- Günay, R. (1989). Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Günay, R. (1998). Safranbolu Evleri, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Günay, R. (1998). Türk Ev Geleneği ve Safranbolu, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Gündoğdu, H. (2009) ‘‘Kuzeydoğu Anadolu’da Sivil ve Dini Mimari’’. Kuzeydoğu Anadolu’da Mimari, Milli Reasürans Yayınları, İstanbul.

Gür, Ş.Ö., (1993). Doğu Karadeniz Bölgesi’nde İdeal Konut: Sosyo-Kültürel Gereksinmelere Dayalı Olarak Belirlenen İdeal Kentsel ve Kırsal Konut Tipleri, Doğu Karadeniz Bölgesi Nitelikli Konut Araştırması, 9/e, III. Ara Rapor, DPT. 91.112.002.2, Prof. Dr. Şengül Ö. Gür, Prof. Dr. Saliha Aydemir (yön), KTÜ. Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü, Haziran, 218–398.

Gür, S. Ö. (2000). Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Gür, Ş. Ö., (2002). ‘‘Palimpsest: Örselenmiş Parşömen ya da Tablet’’ YAPI 246, 64-74.

Gür, Ş. Ö., (2005). ‘‘The Eastern Black Sea Traditional House’’ in Rural Architecture in the Eastern Black Sea Region [‘‘Doğu Karadeniz Konutu’’, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari] Exhibition Publ. Curator, Ameli Edgü, Milli Reasürans.

Gür, Ş. Ö. ve Gümüş, E. (2010). ‘‘Çamlıdere’nin Doğal ve Tarihi Mirası bir Jeopark Olma Özelliği Taşıyor’’ Üç Kuşak Mimarlık Yazıları, Sevin Aksoylu (der), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s: 255-285.

Işıksoy, S. (2010). Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Sözlü Tarih Yöntemi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Kömürcüoğlu, E. (1950). Ankara Evleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Kuban D. (1965). Anadolu Türk Mimarisi Tarihi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Kuban D. (1995). Türk Hayat’lı Evi, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Kürşat, Ş. F. (2006). Küçük Konutlarda İç Mekân Tasarım Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Küçükerman, Ö. (1980). Endüstri Tasarımcısı Açısından Konut İç Düzeni, Yapı Dergisi, 34/38, 29- 43, İstanbul.

Küçükerman, Ö. (1995). Anadolu Mirasında Türk Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Küçükerman, Ö. (2007). Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

Laraoui, A. (1993). Tarihselcilik ve Gelenek H.Bacanlı (Çev.) Vadi/Toplum Yayınları, İstanbul.

Nasr, Seyyid Hüseyin. (1992). İslam Sanatı ve Maneviyatı. Trans. Ahmet Demirhan. İstanbul: İnsan, p: 62.

Onat, E. S. (1990). Türk Evi'nin Çağdaş Yaşama Uygulanması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Öcal, G. (2001). Konut İç Mekân ve Donatı Elemanlarında Esnek ve Değişebilir Tasarım Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Rapoport, (1969). A. House Form and Culture. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Said, E. W. (1998). Oryantalizm, Nezih Uzer (Çev.), [1978]. İrfan Yayınevi, İstanbul.

Sungur, C. A. and Çağdaş, G. (2003). Effects of Housing Morphology on User Satisfaction.4th International Space Syntax Symposium London. pp. 114.1-114-2.

Tosun, V. (1998). Biçim Anlamı İzler: Doğu Karadeniz Bölgesinin Kırsal Alanlardaki Yöresel Ev ve Yerleşme Biçimlerinin Değişiminin Analizi İçin Kuram ve Yöntem, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yürekli H. (2010). Türk Evi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Internet:

Elektronik Makale ve Yayınlar

<http://www.dortek.com.tr/>
<http://www.hatami.com.tr/>
<http://www.evdekorasyonu.tv/>
<http://www.evhanimlarina.com/>
<http://www.ozcanaydınlatma.com.tr/>
<http://www.kadin.ca/>
<http://www.alarko-carrier.com/>
<http://www.havlupan.com.tr/>
<http://www.istikbalmutfak.com/>
<http://www.lineadecor.com/>
<http://www.tdk.org.tr/>
<http://tr.wikipedia.org/>

ÖZGEÇMİŞ

16 Temmuz 1986 tarihi Uşak doğumluyum. Muğla Dumlupınar İlköğretim Okulunda eğitim hayatına başladım. Muğla Turgut Reis Lisesi'nden mezun olduktan sonra Haliç Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mimarlık bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 2008 yılında mezun olduktan sonra, askerlik görevimi Van 6.Hudut Alay Komutanlığı'nda tamamladım. Kendime ait inşaat şirketinde müteahhitlik işlerini yürütmekteyim. 2010 yılında Beykent Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım.

İlgi alanlarım geleneksel konutlarımız, modern yapılar, müteahhitlik ve kamu ihaleleri üzerinedir. Yabancı dilim İngilizcedir.

Mehmet Erman ARSLAN